

TÜRK ANAYASA HUKUKU AÇISINDAN İNSAN HAKLARI AVRUPA SÖZLEŞMESİ'NE EK 7 NO'LU PROTOKOL'ÜN İNCELENMESİ

(Araştırma Makalesi)

DOI: <https://doi.org/10.33717/deuhfd.1731639>

Dr. Öğr. Üyesi Eyüp Kaan DEMİRKİRAN*

Öz

Bu çalışma, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ne Ek 7 No'lu Protokol'ün (EKP-7) Türk anayasa hukuku bağlamında kapsamlı bir analizini sunmaktadır. Protokolde düzenlenen hakların 1982 Anayasası'ndaki karşılıkları sistematik olarak ele alınmış; Anayasa Mahkemesi'nin (AYM) hem bireysel başvuru hem de norm denetimi kararları çerçevesindeki yaklaşımı incelenmiştir. EKP-7/1'de yer alan sınır dışı edilme işlemlerinde uygulanan usul güvenceleri bakımından AYM, Anayasa'nın m. 23 hakkıyla bağlantılı m. 40 hükmünü anayasal karşılık olarak göstermektedir. Mahkeme, EKP-7/2'de bulunan mahkûmiyet kararına karşı temyiz hakkının anayasal karşılığı olarak m. 36'da yer alan hak arama hürriyetini belirtirken EKP-7/4'te yer bulan iki kez yargılanmama ve cezalandırılmama hakkı açısından ise, m. 36 kapsamında adil yargılanma hakkını göstermiştir. EKP-7/3'te düzenlenen haksız mahkûmiyet hâlinde tazminat hakkı ve EKP-7/5'te yer alan düzenleme açısından henüz belirleme yapmamıştır. Çalışmada Mahkeme'nin tespitleri ve öğretideki görüşler geniş biçimde tartışılmıştır. EKP-7'nin iç hukukta etkisi özelinde çalışmaların azlığı karşısında çalışmanın katkı sunması hedeflenmektedir. Bu anlamda ortaya çıkarılan tespitler ve çözüm önerileri çalışmanın sonunda ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler

1982 Anayasası, Ek 7 No'lu Protokol, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi, Bireysel Başvuru, Anayasa Mahkemesi

* Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, İstanbul (demirkiran@tau.edu.tr) ORCID: 0000-0002-1729-8101 (Gönderim Tarihi: 01.07.2025-Kabul Tarihi: 04.08.2025) Yazar, eserinin Derginize ait bilimsel etik ilkelere uygun olduğunu taahhüt eder.

**AN EXAMINATION OF THE PROTOCOL NO. 7 TO
THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS WITHIN
THE SCOPE OF TURKISH CONSTITUTIONAL LAW**

(Research Article)

Abstract

This study provides a comprehensive analysis of Protocol No. 7 to the European Convention on Human Rights (Pr-7) in the context of Turkish constitutional law. The rights set forth in the Protocol are systematically examined in relation to their counterparts in 1982 Constitution. The jurisprudence of Constitutional Court (CC) is analyzed in the context of both individual applications and normative review decisions. With regard to procedural safeguards applied in deportation proceedings under Pr-7/1, the CC cites Article 40 of Constitution which is linked to Article 23 as constitutional counterpart. The CC has indicated the right to seek justice under Article 36 as the constitutional counterpart to the right to appeal against conviction under Pr-7/2; while for the right not to be tried or punished twice under Pr-7/4, it has pointed to the right to a fair trial under Article 36. It has not yet made a determination regarding the right to compensation in cases of wrongful conviction under Pr-7/3, and the provisions in Pr -7/5. The Court's jurisprudence and views in the doctrine are discussed in study. Given the scarcity of studies about Pr-7, the study aims to contribute. In this regard, the findings and proposed solutions are presented.

Keywords

1982 Constitution, Protocol No. 7, European Convention on Human Rights, Individual Application, Constitutional Court

GİRİŞ

Türk anayasa hukuku açısından İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ne (İHAS) Ek 7 No'lu Protokol'ün (EKP-7) incelenmesi ve çeşitli önerilerin sunulması bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Protokol her ne kadar 1985 yılında imza edilmişse de onay sürecinin sona ermesi 2016 yılında gerçekleşmiştir. Literatürde özellikle EKP-7'deki hakların anayasal karşılıklarına dair çalışmalar az olmakla beraber, EKP-7'nin AYM tarafından nasıl yorumlandığı ve bunun ne derece isabetli olduğuna dair değerlendirmeler çok nadirdir. Çalışmanın literatürdeki bu boşluğu doldurması amaç edinilmiştir.

EKP-7, beş madde hâlinde farklı haklardan söz etmektedir. İHAS'ta doğrudan yer almayan bu düzenlemeler yabancıların sınır dışı edilmesinde usul konusu, ceza davalarında temyiz hakkı, haksız mahkumiyette tazminat hakkı, tekrar cezalandırılmama hakkı, eşler arasında eşitlik konuları ile ilgilidir. Beş farklı konuya dair, İHAS'a ek olarak gerçekleşen bu koruma genişlemesinin Türk anayasa hukukundaki anlamı üzerinde durmak gerekli bir husustur.

Çalışmada önce EKP-7'nin kabul süreci ve genel özellikleri açıklanacaktır. Daha sonra ise Protokol'de yer alan hakların anayasal temelleri ve AYM'nin Protokol'ün bu maddelerini içtihatlarında ele alışı ayrıntılı bir biçimde incelenecek ve tartışılacaktır. Bu inceleme Protokol'ün her bir maddesi altında ayrı ayrı gerçekleştirilecektir. Bu durum söz konusu Protokol maddesi ile ilgili hususların daha sistematik bir biçimde ele alınmasına hizmet edecektir. İncelemede öncelikle söz konusu hakkın anayasal temelleri üzerinde durulacaktır. Burada hakkın anayasal temellerine dair öğretide öne sürülen görüşler ve AYM'nin konu hakkındaki değerlendirmesi ele alınacak ve 1982 Anayasası'nda Protokol'ün ilgili maddesinde düzenlenen hakkın karşılığının hangisi olduğu tespit edilecektir.

Bunların ardından AYM içtihatlarında söz konusu Protokol maddesinin ve hakkın nasıl ele alındığı, bireysel başvuru içtihadı ve norm denetimi kararları şeklinde ikili bir ayırmada incelenecektir. Hakkın anayasal temeline dair belirleme bireysel başvurular için de mühimdir, zira AYM bireysel başvuruları 1982 Anayasası'nın m. 148/3 düzenlemesi uyarınca İHAS ve Anayasa'da düzenlenen hakların ortak kesişim kümesi açısından kabul etmektedir. Bireysel başvuruya dair incelemeler kabul edilebilirlik ve esas inceleme açısından yapılacak, 2016 sonrasında ilgili Protokol maddesi ile ilgili oluşmuş mevcut içtihat ortaya konacaktır. Bireysel başvuru açısından incelemede değinilmesi gereken bir başka husus ise şudur: 2010 anayasa değişik-

likleriyle 1982 Anayasası'nda bireysel başvuru yolunun kabul edilmesinden sonra AYM bireysel başvuruları kabul edip karara bağlamaya başlamıştır. EKP-7 kapsamındaki haklarla ilgili bireysel başvurular gerek 2016 öncesinde gerek 2016 sonrasında farklı içtihatların konusu olmuştur. Diğer bir deyişle 2016 öncesinde AYM, EKP-7 özelinde kabul edilemezlik kararları vermiştir. 2016 öncesindeki kabul edilemezlik kararları Protokol'ün onay sürecine dair bir tartışmadır ve literatürde çoğunlukla bu tartışma işlendiği için bu çalışmada bu tartışmaya ayrıntılı olarak girilmeyecektir.

Bundan sonra ise AYM'nin norm denetimi kararlarında Protokol'ün söz konusu maddelerinin nasıl ele alındığı, bunların görünümleri üzerinde durulacaktır. Bu anlamda söz konusu Protokol maddesinin iki düzlemde ele alınışının beraber gösterilmesinin AYM'nin konuyu yorumlaması açısından daha isabetli olacağı söylenebilir. İncelenen içtihatlar AYM'nin yazının kaleme alındığı zamana kadar ürettiği içtihat olacağı için içtihadın mevcut durumu ve gelecekte alabileceği seyre dair tespitler ve öneriler üzerinde de durulacaktır. Bu incelemeler AYM'nin içtihatlarının yanında konu hakkında literatürün de ele alınması ile yürütülecektir. Çalışmanın sonunda ise her Protokol maddesi üzerine çalışmada ortaya konan tespitler özetlenecek, gözlemler ve öneriler sunulacaktır.

I. EK 7 NO'LU PROTOKOL'ÜN KABUL SÜRECİ VE İÇERİĞİ

EKP-7¹, Sözleşme ve Protokollerde yer alan hakların genişletilmesi amaçlı çalışmaların neticesinde hazırlanarak Bakanlar Komitesi'nde kabul edilmiş ve 22.10.1984 tarihinde üye devletler için imzaya açılmıştır². İHAS'a ek getirilen protokollerden bazıları Sözleşme'de yer almayan hakları düzenlerken bazıları mevcut hakların güçlendirilmesini, bazıları ise usul konularının düzenlenmesini hedef edinmektedir³. EKP-7'nin burada çeşitli yasaklamalar belirlemek yoluyla haklar açısından güvence getiren bir Protokol mahiyetinde olduğu ifade edilmiştir⁴. EKP-7, 14 Mart 1985 tarihinde

¹ Protokol metni için Bkz: <https://rm.coe.int/168007a082> Erişim Tarihi: 1.7.2025.

² Explanatory Report to the Protocol No. 7 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, <https://rm.coe.int/16800c96fd> Erişim Tarihi: 1.7.2025, parag. 5 (Explanatory Report to the Protocol No. 7).

³ **Kaboğlu**, İbrahim Ö.: *Özgürlükler Hukuku* 1, 7. Baskı, İmge Yayınevi, Ankara 2013, s. 187 (Özgürlükler Hukuku). Sözleşmenin protokollerle bir bütün olduğu ve bu durumun metnin sabit kılınmış bir metin olmadığını ifade ettiği belirtilmiştir. Bkz: **Fendoğlu**, Hasan Tahsin: *Anayasa Hukuku*, 8. Baskı, Yetkin Yayınevi, Ankara 2020, s. 70.

⁴ **Sezer**, Abdullah: "İHAS'a Ek 15 ve 16 No.lu Protokollere İlişkin Genel Gözlemler", *Anayasa Hukuku Dergisi*, C. 4, S. 8, 2015, s. 110.

Türkiye Cumhuriyeti tarafından imzalanmıştır⁵. Ancak Protokol'ün iç hukukta kabul sürecinin tamamlanması çok daha sonra olmuştur. Bundan evvel kısaca Protokol'ün içeriğine, 11 No'lu Protokol (EKP-11) ile geçirdiği değişikliğe bakmak gerekmektedir.

EKP-11'in m. 2/7 hükmü⁶ gereğince, EKP-11'in "Ek" kısmında yer alan madde başlıkları EKP-7'deki maddelere eklenmiş (EKP-11 m. 2/7/a), EKP-7 m. 6/4 hükmünde "63. maddesinin" ifadesi "56. maddesinin" ifadesi ile değiştirilmiş, hükme yeni bir paragraf ilave edilmiş (EKP-11 m. 2/7/b) ve EKP-7 m. 7/2 fıkrası kaldırılmıştır (EKP-11 m. 2/7/c). EKP-11'i ise Türkiye Cumhuriyeti 11.05.1994'te imzalamış ve Protokol, 4255 sayı ve 14.05.1997 tarihli Yasa ile onaylanması uygun bulunmuş, 30.05.1997 tarihinde onaylanmıştır⁷. EKP-7'de yukarıda söz konusu olan değişikliklerin daha sonra işlendiği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından da EKP-11'in onaylandığı görülmektedir.

EKP-7'de farklı hakların düzenlendiği görülmektedir. EKP-7 m. 1 hükmü yabancıların ülke sınırlarından ihraç edilmesi süreci içerisinde geçerli olması gereken usul güvencelerini, m. 2 hükmü bir suç işlemesi sebebiyle cezaya hükmedilen hakkında mahkûmiyet kararının yüksek bir mahkeme tarafından tekrar incelenmesi konusunu, m. 3 hükmü bir suç işlemesi sebebiyle hakkında haksız mahkûmiyete hükmedilenin tazminat hakkını, m. 4 hükmü bir suç sebebiyle birden fazla kez cezalandırılmama hakkını ve m. 5 hükmü ise evlilikte eşler arasında eşitlikle ilgili kimi konuları düzenlemektedir. Farklı konularla ilgili düzenlemelerin aynı Protokol hükmü içerisinde getirildiği anlaşılmaktadır.

Uluslararası sözleşmenin onay süreci çeşitli aşamaları içermektedir. 1982 Anayasası'nın m. 90/1 hükmü, uluslararası sözleşmelerin onaylanmasının Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından, onaylamanın yasa ile uygun

⁵ 11 No'lu Protokol ile Değişik İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme'ye Ek 7 No'lu Protokolün Onaylanması Hakkında Karar, Karar Sayısı: 2016/8717, R.G. 08.04.2016, S. 29678 (Ek 7 No'lu Protokolün Onaylanması Hakkında Karar). Ek 11 No'lu Protokol ile Mahkeme'nin yapılandırılması hakkında Bkz: **Açıkgül**, Hacı Ali: "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek Protokoller İle Getirilen Yenilikler", Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, S. 48, Yıl. 2021, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/taad/issue/65415/1009202> Erişim Tarihi 1.7.2025, s. 131-133.

⁶ Protokol metni için Bkz: <https://rm.coe.int/168007cda9> Erişim Tarihi 1.7.2025.

⁷ İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin Oluşturduğu Denetim Mekanizmasının Yeniden Yapılanmasına İlişkin 11 No.lu Protokol'ün onaylanması hakkında Karar, Karar Sayısı: 97/9506, R.G. 20.06.1997, S. 23025.

bulunmasına bağlı olduğunu açıklar⁸. Onayı uygun bulma yasasından sonra ise Anayasa'nın m. 104/11 hükmünde belirtildiği gibi Cumhurbaşkanı tarafından onaylanır⁹. Sözleşmeye uluslararası düzeyde ülkenin bağlanması için, onay aşamasından sonra, aksi kararlaştırılmadıysa ilke olarak onay belgelerinin değişimi gereklidir¹⁰. Türkiye açısından 1984 yılında imzalanan EKP-7 hakkında onay kararı 08.04.2016 tarihinde R.G.'de yayınlanmıştır. Avrupa Konseyi'nin verilerine bakıldığında ise Türkiye açısından onay (ratification) tarihi olarak 02.05.2016 ve yürürlüğe giriş tarihi olarak 01.08.2016 tarihleri belirtilmektedir¹¹.

Tüm bunların yanında belirtmek gereken bir diğer husus, 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı Yasa ile düzenlenen ve 12.09.2010 tarihinde gerçekleşen halkoylaması sonucu kabul edilmiş bulunan anayasa değişiklikleri ile Türkiye'de bireysel başvuru yolunun kabul edilmesidir¹². Bireysel başvuru usulünün başlamasından sonra, EKP-7 açısından onay ve yürürlük süreçlerinin tamamlanma tarihinin ise yukarıda belirtildiği gibi 2016 yılında gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

⁸ Anayasa'nın m. 90/2 hükmü, süresi bir yılı aşmamak şartıyla ekonomik, ticari, teknik ilişkileri düzenleyen uluslararası antlaşmaların yürürlüğünü, bunlar kişi halleri ile vatandaşların yabancı ülkelerdeki mülkiyet haklarına hanel ve devletin maliyesine yük getirmiyor ise sadece yayımlanmakla mümkün kılmaktadır. Bkz: **İzgi, Ömer/Gören, Zafer**: Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Yorumu, C. II Madde 79-177, TBMM Basımevi, Ankara 2002, s. 865.

⁹ Konu hakkında anayasal düzenlemenin yanında 9 sayılı Milletlerarası Andlaşmaların Onaylanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi de bulunmaktadır. Bkz: **Fendoğlu**, s. 704. 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (CBK) ise 15.07.2018 tarih ve 30479 sayılı R.G.'de yayınlanmıştır.

¹⁰ **Pazarcı**, Hüseyin: Uluslararası Hukuk, 11. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara 2012, s. 77.

¹¹ Council of Europe, Treaty Office, Chart of signatures and ratifications of Treaty 117 <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=117> Erişim Tarihi 1.7.2025.

¹² **Kanadoğlu**, Osman Korkut/**Duygun**, Ahmet Mert: Anayasa Hukukunun Genel Esasları, 4. Baskı, On İki Levha Yayınevi, İstanbul 2025, s. 561. 5982 sayılı Yasa'nın geçici m. 18/son hükmü, bireysel başvuru hakkında gerekli düzenlemelerin iki yıl içinde tamamlanacağını ve uygulama yasasının kabulü ile bireysel başvuruların alınmaya başlanacağını belirtmiştir. Bireysel başvuru hakkında 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun m. 45-51 hükümleri, aynı Yasa'nın m. 76 hükmü gereğince 23.09.2012 tarihinde yürürlüğe girdiğinden, Türkiye'de bu tarihten itibaren bireysel başvurular yapılmaya başlanmıştır. 6216 sayılı Yasa'nın geçici m. 1/8 hükmü de, AYM'ye 23.09.2012 sonrası kesinleşmiş bulunan karar ve işlemler aleyhine bireysel başvuru yapılacağını açıklamıştır. Bkz: **Hamdemir**, Berkan: Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru, 2. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2018, s. 85.

II. EK 7 NO'LU PROTOKOL'DE BULUNAN HAKLARIN ANAYASAL TEMELLERİ VE ANAYASA MAHKEMESİ İÇTİHADINDA ELE ALINIŞI

Türk anayasa hukuku açısından EKP-7'nin incelenmesi öncelikle EKP-7'de düzenlenen hakların anayasal karşılıklarının belirlenmesini gerekli kılar. Bunun yanında AYM'nin kararlarında Protokol maddelerinin nasıl ele alındığının da analiz edilmesi gerekmektedir. Bu alt bölümde bu konular incelenecek olup sistematik açısından her alt başlık bir Protokol maddesi özelinde ele alınacaktır.

A. Yabancınn Sınır Dışı Edilmesinde Usul Güvenceleri (EKP-7 m.1)

1. Güvencelerin Anayasal Temelleri

a. Genel Açıklamalar

EKP-7 m.1 yabancınn sınır dışı edilmesi konusunda kimi usul güvenceleri getirmektedir. Öncelikle burada Protokol'de getirilen güvencelere bakılacaktır. EKP-7 m.1/1'de ülkede yasal olarak ikamet eden yabancınn, kanuna dayanan bir kararın uygulamaya konması hariç olmak üzere, sınır dışı edilemeyeceği belirtilmiştir¹³. Hüküm ayrıca belirli usul güvenceleri getirmiştir: yabancınn a) hakkındaki sınır dışı edilme işlemi aleyhine gerekçe sunma b) bu kararın yeniden incelenmesini talep etme c) bu amaçlarla, yetkili makam ya da yetkili makamın tayin ettiği kişiler huzurunda temsil edilme. İHAM içtihadına göre ayrıca Protokol metninde açıkça yer almasa dahi yabancınn sınır dışı edilmesine sebep olan gerekçelerden haberdar olma ve bu anlamda dosyaya erişim hakkı da bulunmaktadır¹⁴. EKP-7 m.1/2 hükmünde, yabancınn sınır dışı edilmesi kamu düzeni ya da ulusal güvenlik gereği ise, bu hâllerde yukarıda sayılan üç güvence uygulanmadan dahi sınır dışı işleminin yerine getirilebileceği ifade edilmektedir.

¹³ Burada sınır dışı edilemeyeceği belirtilen, ülkede "yasal olarak ikamet eden" yabancıdır. Bu anlamda ülkede bulunan her yabancı değil, daha sınırlı bir kişi grubu hakkın öznesi kılınmıştır. Henüz ülkeye girmek için sınır kapısına gelmiş, ancak göç kontrolü tamamlanmamış ya da ülkeye transfer veya sınırlı süreyle ikamete mahsus olmayan amaçla kabul edilmiş yabancılar Protokol kapsamında hakkın öznesi değildir. Bkz: Explanatory Report to the Protocol No. 7, s. 3, parag. 9.

¹⁴ İHAM, Muhammad ve Muhammad / Romanya, (Büyük Daire), B. No. 80982/12, 15.10.2020, parag. 125. Yabancınn başvuracağı makamın bir mahkeme olma zorunluluğu da bulunmamaktadır. EKP-7'nin Açıklayıcı Raporu'nda belirtildiği üzere bu makam yargısal veya idari bir makam olabilir. Bkz: Explanatory Report to the Protocol No. 7, s. 16, parag. 62.

Yabancıların ülkeye kabulü konusunda egemen devlet yetkilidir¹⁵. İHAM'ın da belirttiği üzere İHAS, yabancıya bir ülkeye girme veya o ülkede kalma hakkı tanımaz¹⁶. EKP-7 m.1'de yer alan güvenceler, belirli usul güvenceleri olup ülkeye girmiş ve yasal ikamet sahibi yabancının sınır dışı edilmesi sürecinde sahip olduğu usul güvencelerini içerir. Bu anlamda Anayasa'nın m. 16, m. 23 ile bağlantılı m. 40, m. 19, m. 36 hükümleri aşağıda incelenecektir. Daha sonra ise henüz sınırlı sayıda olduğu gözlemlenen EKP-7/1'e dair AYM içtihadı ayrıca değerlendirilecektir.

b. Anayasa'nın m. 23 İle Bağlantılı m. 40 Hükmü Hakkında Değerlendirme

EKP-7 m.1'de yer alan usul güvencelerinin Anayasa'daki karşılığı hakkında AYM, Anayasa'nın m. 23 hükmünde yer alan seyahat özgürlüğü ile bağlantılı olarak m. 40'ta bulunan etkili başvuru hakkını belirtmiştir¹⁷. Sınır dışı işlemlerinin seyahat özgürlüğüyle ilişkisine literatürde işaret edildiği görülmektedir. Aybay'a göre, sınır dışı edilme konusu kişi özgürlüğünden çok seyahat özgürlüğüyle ilgili olabilir; zira hakkında sınır dışı edilme kararı alınmış kişinin bu karara uyararak, kendisinin kişi özgürlüğüne müdahale edilmeden ülkeden ayrılması mümkündür¹⁸. Seyahat özgürlüğü ile bağlantılı önemli bir hak, aşağıda sınır dışı işlemi ile ilgili ayrıca incelenecek olan kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkıdır. Her iki hak arasındaki fark, kişinin hareket özgürlüğüne yönelik müdahalenin boyutuyla ilgilidir. Özgürlükten yoksun kılınma aşamasına ulaşmamış, kişinin hareket serbestisini sınırlandıran ancak ortadan kaldırmayan müdahaleler seyahat özgürlüğü içerisinde görülmektedir¹⁹.

Anayasa'nın m. 23/1 hükmü herkesin seyahat özgürlüğüne sahip olduğunu belirtmektedir. Buna yabancılar da dahildir. AYM'ye göre, yabancılar

¹⁵ **Pazarıcı**, s. 153; **Çiçekli**, Bülent: Yabancılar ve Mülteci Hukuku, 6. Bası, Seçkin Yayınevi, Ankara 2016, s. 69.

¹⁶ İHAM, De Souza Ribeiro/ Fransa, (Büyük Daire), B. No: 22689/07, 13.12.2012, parag. 77.

¹⁷ AYM, Wisam Sulaiman Dawood Eaqadah Başvurusu, B. No: 2021/2831, 15.02.2023, parag. 60. Etkili başvuru hakkının AYM kararlarında ele alınışı ile ilgili bir inceleme için Bkz: **Egeliği**, Ömer Emrullah: İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa Çerçevesinde Etkili Başvuru Hakkı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2021, s. 49-66.

¹⁸ **Aybay**, Rona: "Bir İnsan Hakkı Sorunu Olarak Sınırdışı Edilme", Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 2, S. 2, Aralık 2003, s. 143.

¹⁹ **Şirin**, Tolga: Özgürlük ve Güvenlik Hakkı, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi – 1, Avrupa Konseyi 2018, https://www.anayasa.gov.tr/media/3544/01_ozgurluk_guvenlik_hakki.pdf Erişim Tarihi 1.7.2025, s. 51 (Özgürlük ve Güvenlik Hakkı).

dahil herkes bu hakkın öznesi olmakla beraber ikameti bulunan bir yabancı-
nın ülkeden çıkması sonucunu doğran işlemin seyahat özgürlüğünü etkiledi-
ğinin kabulü gerekir²⁰.

Mahkeme m. 23 ile ilgili tespitinden sonra konunun etkili başvuru hak-
kıyla ilgisini kurmaktadır. Anayasa'nın m. 40/1 hükmünde anayasal bir hak-
kının ihlal edilen kişilerin, gecikmeden yetkili bir makama başvuru hakkı dü-
zenlenmiştir. Dolayısıyla EKP/7 m.1'de yer alan yukarıda açıklanan usul
güvencelerinin Anayasa'da karşılık bulduğu belirtilmiştir²¹.

c. Anayasa'nın m. 19 Hükmü Hakkında Değerlendirme

Literatürde EKP-7 m.1'deki usul güvencelerinin konusu olan sınır dışı
işleminin yabancıların kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkıyla ilgili olduğu öne
sürülmüştür²². Yılmaz, EKP-7 m.1'de yer alan güvencelerin Anayasa'daki
karşılığı hakkında m. 19'u işaret etmektedir²³. 1982 Anayasası m. 19/1, her-
kesin kişi özgürlüğü ve güvenliğine sahip olduğunu belirtmektedir; ki buna
yabancıların da dahil olduğunda şüphe yoktur²⁴. Kişi özgürlüğü ve güvenliği
hakkının koruma alanını belirlerken İHAM objektif ve subjektif unsurları
dikkate almaktadır. Objektif unsur kişinin ihmâl edilemeyecek bir süre kısıtlı
tutulmasını ifade ederken subjektif unsur kişinin bu duruma rıza gösterme-
mesini belirtir²⁵. İHAS m. 5 ile Anayasa'nın m. 19 hükümlerinin büyük
oranda benzeştiği ifade edilmiştir²⁶.

Gerek İHAS m. 5/1/f'de gerek 1982 Anayasası m. 19/2'de, hakkın is-
tisnalarından biri olarak, hakkında sınır dışı etme kararı verilen kişinin tu-
tulması belirtilmiştir. Sınır dışı işleminde uygulanan idari gözetimin, kişi
özgürlüğü ve güvenliği hakkını etkilediği açıktır. Öyle ki idari gözetim lite-
ratürde, yabancıların kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkını sınırlandıran bir

²⁰ AYM, Wisam Sulaiman Dawood Eaqadah Başvurusu, parag. 67.

²¹ AYM, Wisam Sulaiman Dawood Eaqadah Başvurusu, parag. 70. Kararda çeşitli üyele-
rin karşı oy yazıları olsa da bunların hiçbirisi söz konusu nitelemeyle ilgili değildir. Yuka-
rıda açıklanan hukuki tanımlamanın oy birliği ile kabul edildiği anlaşılmaktadır.

²² Çiçekli, s. 165.

²³ Yılmaz, Didem: "6216 Sayılı Kanundaki "Taraf Olma" Koşulu ve AİHS'e Ek 4. ve 7.
Protokollerde Yer Alan Hakların, Anayasal Temel Haklar Olarak Bireysel Başvuru Yo-
lunda Uygulanabilirliği Hakkında Bir Değerlendirme", AÜHFD, 64 (3) 2015, s. 841.

²⁴ Şirin, Özgürlük ve Güvenlik Hakkı, s. 11.

²⁵ İHAM, Storck/ Almanya, B. No: 61603/00, 16.06.2005, parag. 74.

²⁶ Karan, Ulaş: "Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı", (ed.) Sibel İncoğlu, İnsan Hakları
Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında
Bir İnceleme, 2. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul 2013, s. 185 (Kişi Özgürlüğü ve Güven-
liği).

tutulma hâli olarak ifade edilmektedir²⁷. Ancak her hakkında sınır dışı kararı verilen yabancıya idari gözetim uygulanmaz²⁸. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)²⁹ m. 56 gereğince, hakkında sınır dışı kararı söz konusu olan yabancı kendisine süre tanınarak ülkeyi terke davet edilebilmektedir³⁰.

Anayasa m. 19/8 hükmünün, herhangi bir şekilde özgürlüğünden yoksun bırakılan kişinin, kısa sürede durumu hakkında bilgilendirilme ve tutulma işlemi yasaya aykırı ise hemen salınması adına yetkili yargı makamına başvurma hakkını güvencelediği görülmektedir. Konumuz itibarıyla, Anayasa m. 19/2 kapsamında sınır dışı edilme kararı verilmesi sebebiyle tutulan kişinin, kişi özgürlüğü hakkı bağlamında sahip olduğu usul güvencelerine AYM işaret etmiştir. Mahkeme'nin belirttiği üzere:

“Anayasa’nın 19. maddesinin gereklerini karşılamak adına yapılacak yasal düzenlemenin; sınır dışı amacıyla tutma kararı verme işleminin koşulları, süresi, sürenin uzatılması, ilgiliye bildirilmesi, idari gözetim kararına karşı başvuru yolları, idari gözetim altına alınan kişinin avukata erişimi, tercüman yardımıyla yararlanması gibi usule dair güvenceleri açık bir şekilde ortaya koyması gerekmektedir. Aksi takdirde kişilerin maruz kaldığı özgürlükten yoksunluğun keyfiliğe karşı yeterince korunduğundan ve hukuki olduğundan söz edilemez (Benzer yöndeki AİHM kararı için bkz. Abdolkhani ve Karimnia, § 135)”³¹.

Belirtmek gerekir ki Anayasa’nın m. 19 hükmü ancak, yabancıların sınır dışı edilmesinde kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının etkilendiği noktada uygulama alanı bulabilecektir.

²⁷ Aktaş, Mehmet: “Geri Gönderme Merkezlerinde Uygulanan İdari Gözetimin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin “Özgürlük ve Güvenlik Hakkı” Başlıklı 5 İnci Madde Perspektifinden Değerlendirilmesi”, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi, S. 2, Yıl. 2019, s. 64.

²⁸ Özbek, Nimet: “AİHM Kararları Işığında YUKK’nda İdari Gözetimin Uygulandığı Mekânlar Hakkında Ortak Sorunlar”, TBB Dergisi 2015 (118), s. 23.

²⁹ Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, R.G. 11.4.2013, S. 28615.

³⁰ Kuşçu, Döndü: “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Sınır Dışı Edilmelerine Karar Verilen Yabancıların İdari Gözetim Altına Alınmaları”, DÜHFD, Cilt: 22, Sayı: 37, Yıl: 2017, s. 259.

³¹ AYM, K.A. Başvurusu, (Genel Kurul), B. No: 2014/13044, 11.11.2015, parag. 125. Mahkeme’nin sınır dışı etme kararları ve kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı ilişkine dair bireysel başvuru içtihadının bir değerlendirmesi hakkında Bkz: **Borak**, Muteber Meva: Anayasa Mahkemesinin Sınır Dışı Etmeye İlişkin Bireysel Başvuru Kararlarının İncelenmesi, Seçkin Yayınevi, Ankara 2023, s. 124-128.

Anayasa'nın m. 19 hükmü çerçevesinde kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı ile seyahat özgürlüğü ile bağlantılı etkili başvuru hakkının beraber gündeme gelebileceği somut olaylarla, idari gözetimin söz konusu olduğu sınır dışı işlemlerinde karşılaşılabılır. Bu durum ise ortak koruma alanları meydana getirebilir. Diğer bir deyişle bir yanda kişi özgürlüğü hakkından kaynaklı usul güvenceleri, diğer yanda EKP-7 m.1'de yer alan usul güvenceleri ortak koruma alanları oluşturabilir³².

AYM'nin içtihadı konusunda İHAM'ın bu konu hakkında belirlemelerin yol gösterici olabileceği öne sürülebilir. İHAM, EKP-7 m.1'de yer alan bazı usul güvencelerinin sınırlandırılmasının Sözleşme'ye uygunluğunu denetlediği bir davada, İHAS m. 5 ve m. 6'daki bazı usul güvencelerinin sınırlandırılmasına dair içtihadını aktardıktan sonra, bu açıklamalar ile İHAS m. 5 ve m. 6'daki usul güvenceleriyle EKP-7 m.1'de yer alan usul güvencelerinin kapsamının aynı olduğu sonucuna ulaşamayacağını, ancak bu içtihatların EKP-7 m.1'de yer alan usul güvencelerinin sınırlandırma rejiminde faydalı bulgular olarak kullanılabileceğini belirtmiştir³³. Mahkeme'nin belirttiği gibi EKP-7 m.1'de yer alan usul güvenceleri muhakkak İHAS m. 5 kapsamındaki usul güvenceleri ile aynı olmasa dahi, belirtmek gerekir ki zaman zaman üst üste gelen koruma alanlarının oluştuğu da gözlemlenebilir. Özellikle usul güvencelerinin sınırlandırılması gibi konularda İHAS m. 5 ve EKP-7 m.1'e dair içtihatlar İHAM'ın farklı yaklaşımları söz konusu olabilir. Bu gibi durumları açıklığa kavuşturacak çalışmalara ise ihtiyaç olduğu burada

³² Seyahat özgürlüğü ile bağlantılı etkili başvuru hakkının söz konusu olduğu çok az sayıda içtihat olduğu görülmektedir. Bunlar incelendiğinde ise bahsettiğimiz konu çerçevesinde şu tespitlerde bulunulabilir. Wisam Sulaiman Dawood Eaqadah Başvurusu'na konu olayda başvurunun idari gözetim altına alındığı ve Geri Gönderme Merkezi'ne (GGM) konduğu görülmektedir. Bkz: AYM, Wisam Sulaiman Dawood Eaqadah Başvurusu, parag. 14-15. Ancak başvuruda kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkından yakınma söz konusu olmadığı için ortak koruma alanının oluşumundan söz edilemez. Ramiz Islamov Başvurusu'nda ve Amanda Jolyn Krause ve Diğerleri Başvurusu'nda ise idari gözetim tedbiri uygulanmadığı gibi kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkından yakınma da söz konusu olmadığından yine böyle bir durum meydana gelmemiştir. Bkz: AYM, Ramiz Islamov Başvurusu, B. No: 2020/37579, 3.10.2024; AYM, Amanda Jolyn Krause ve Diğerleri Başvurusu, B. No: 2019/40761, 15.2.2024.

³³ İHAM, Muhammad ve Muhammad/ Romanya, parag. 135. Muhammad ve Muhammad / Romanya davasında geliştirilen EKP-7 m.1'deki usul güvencelerinin sınırlandırılmasında geliştirdiği aşamalı testin ayrıntılı bir incelenmesine dair Bkz: **Zabunoğlu**, Hamdi Gökçe/**Kartlı**, Elif Başak: "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 7 No'lu Protokol Bağlamında Yerleşik Yabancıların Sınır Dışı Edilmesine İlişkin Usuli Güvencelerin Sınırlandırılması Rejiminde Eşik: Muhammad ve Muhammad V. Romanya Kararı", Adalet Dergisi, 2024/2, Sayı: 73, s. 92 vd.

ifade edilmelidir³⁴. Bu durum AYM'nin konu hakkında içtihadında da etkili olabilecektir.

d. Anayasa'nın m. 16 Hükmü Hakkında Değerlendirme

Bazı yazarların EKP-7 m. 1 güvencelerinin anayasal karşılığı hakkında m. 16'ya işaret ettiği görülmektedir³⁵. Anayasa'nın m. 16 hükmü, yabancıların temel hak ve özgürlüklerinin uluslararası hukuka uygun olarak ve yasayla

³⁴ Benzer durum İHAS m. 3 ve İHAS m. 8 açısından da belirtilebilir. Yabancıların sınır dışı edilmesinde gönderileceği ülkede işkence veya kötü muameleye maruz kalması söz konusu ise m. 3 gündeme gelebilir. Mahkeme m. 13 ile m. 3'ü beraber ele alarak başvurunun hukuki desteğe ulaşması gibi usul güvencelerini arayabilmektedir. Bkz: İHAM, M.S.S./ Belçika ve Yunanistan, (Büyük Daire), B. No: 30696/09, 21.1.2011, parag. 301; İHAM, Abdolkhani ve Karimnia/ Türkiye, B. No: 30471/08, 22.9.2009, parag. 115. İHAM'ın sınır dışı işlemlerinde İHAS m. 3'ün usul yönüne dair içtihadının analizi için Bkz: **Yüksel**, Saadet: "Procedural Aspects of the European Court of Human Right's Assessment under Article 3 of the European Convention on Human Rights in Removal Cases", Public and Private International Law Bulletin, Vol. 42 Issue. 2, 777-790, s. 779-788. Diğer yandan sınır dışı edilmesi söz konusu olan yabancıların aile birleşimine dair yakınmaları hâlinde m. 8 gündeme gelebilir. Burada da İHAM, m. 13 ile m. 8'i beraber ele alarak başvurunun çeşitli usul güvencelerini vurgulamıştır. Örneğin Mahkeme, Al-Nashif/ Bulgaristan davasında, sınır dışı edilecek yabancıların aile hayatının ihlâl edildiğine dair savunulabilir bir iddiasının olduğu durumda, EKP-7 m.1 kapsamındaki usul güvencelerinden ayrı olarak, m. 13 ve m. 8 beraber ele alınarak başvuruca sınırdışı işlemi aleyhine başvuru yapma ve yeterli usul güvenceleri çerçevesinde başvurusunun bağımsız ve tarafsız uygun bir ulusal makam tarafından özenle görülmesini isteme imkânının tanınması gerektiğini belirtmiştir. Mahkeme ayrıca söz konusu dönemde EKP-7'nin davalı devlette yürürlükte olmadığına da dikkat çekmiştir. Bkz: İHAM, Al-Nashif/ Bulgaristan, B. No: 50963/99, 20.6.2002, parag. 133. Yabancıların sınır dışı edilmesi durumunda İHAS m. 3, m. 5, m. 8 ve m. 13 bağlamında sunulan usulî güvenceler hakkında Bkz: **Ağaoğlu**, Cahit: "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 7 No'lu Protokol'ün 1. Maddesindeki Usulî Güvencelerin Yabancılar Bakımından Uygulanması", (Eds) Sibel Özel, Özlem Karaman Coşgun, Hatice Selin Pürselim Arning, Hanife Doğrusöz Koşut, Özel Hukukun Güncel Sorunları ve Anayasa'nın Özel Hukuka Etkileri, C. II, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2022, s. 853-858. Çeşitli haklar bağlamında usul güvenceleri doğabileceği gibi bunlar EKP-7 m.1'in getirdiği usul güvenceleri ile ortak koruma alanları da meydana getirebilir. Bunların arasındaki farkları belirlemek ise ayrı çalışmaları gerektirmektedir.

³⁵ **Esen**, Selin: "Türkiye'de Anayasa Şikayeti", Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikayeti/ Anlamı, Kapsamı ve Olası Sorunlar), Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 201, Ankara, Nisan 2011, <https://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/tbbbooks/ambb-2011-382.pdf> Erişim Tarihi 1.7.2025, s. 48; **Aydın**, Öykü Didem: "Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XV, Y. 2011, s. 133; **Çelik**, Mustafa Selman: "Anayasa Şikayeti (Bireysel Başvuru) Kabul Edilebilirlik İncelemesi ve Bu Kapsamda Önemli Zarar Kriteri, (ed.) Sevtap Yokuş, Türkiye'de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikayeti), 2. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2015, s. 163.

sınırlanırılabilirliğini belirtmekle yetinmektedir. Lafzından da anlaşılabilirceği üzere bu madde yabancıların temel haklarının sınırlandırılmasından bahsetmektedir³⁶. Bu anlamda, usul güvencelerinin anayasal kaynağı olarak değil, bu güvencelerin sınırlandırılmasında uyulması gereken kurallar olarak konumuzla bağlantısı kurulabilir. Nitekim AYM, bireysel başvuruda EKP-7 m. 1'in anayasal zeminini incelerken Anayasa'nın m. 16 hükmünü bu şekilde ele almıştır. Mahkeme'ye göre, m. 16 yabancıların seyahat özgürlüğünün vatandaşlara göre daha farklı bir sınırlama rejimine tâbi olduğunu göstermektedir³⁷. Anayasa m. 16, yabancıların temel haklarının sınırlandırılmasında temel olarak yasaya referans vermekle beraber uluslararası hukuka uygunluk şartının da sınır oluşturduğu gözlemlenmektedir³⁸. Böylelikle uluslararası hukuk kurallarına uygunluk ulusal hukuk düzeninde sonuç doğurmaktadır³⁹. Yabancılar için uluslararası hukuka aykırı bir temel hak sınırlaması, yasa ile yapılsa bile Anayasa'ya aykırı olacaktır. Bu anlamda, EKP-7 m. 1'e aykırı bir yasal düzenleme ile karşılaşılırsa yasal düzenlemeye kıyasla Anayasa'nın m. 90/5 hükmü gereğince öncelikle uygulanacak hüküm EKP-7 m. 1 olacaktır⁴⁰.

e. Anayasa'nın m. 36 Hükmü Hakkında Değerlendirme

1982 Anayasası m 36'da yer alan adil yargılanma hakkı da burada değerlendirilmelidir. EKP-7 m. 1'de bulunan usul güvenceleri ile adil yargılanma hakkı ilişkisi gerek İHAM içtihadında gerek AYM içtihadında incelenmiştir. İHAM, sınır dışı işlemlerine karşı davalarda adil yargılanma hakkının uygulanamayacağı görüşündedir. Mahkeme'ye göre, bu konuda EKP-7 m. 1 söz konusu olduğu için konunun m. 6 içerisinde görülmesi olanaklı değildir. Ayrıca Mahkeme, İHAS m. 6'nın uygulama alanının cezai alan ve medeni hak ve yükümlülükler ilgili uyumsuzluklar kapsamında sınırlı olması karşısında, yabancıların ülkeye girişi, kalması ve sınır dışı edilmesine dair kararların adil yargılanma hakkı içerisinde görülmesinin mümkün olmadığı görüşündedir⁴¹.

³⁶ Gözübüyük, Şeref: Anayasa Hukuku, 2. Bası, S Yayınları, Ankara 1986, s. 165.

³⁷ AYM, Ramiz Islamov Başvurusu, parag. 50.

³⁸ Gören, Zafer: Anayasa Hukuku, 3. Baskı, Yetkin Yayınevi, Ankara 2018, s. 479.

³⁹ Teziç, Erdoğan: Anayasa Hukuku, 21. Bası, Beta Yayınevi, İstanbul 2017, s. 222.

⁴⁰ Anayasa'nın m. 90/5 hükmü gereği usulüne göre yürürlüğe konmuş olmak kaydıyla temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası andlaşmalar ile bu andlaşmalara aykırı yasal düzenlemeler söz konusu olursa, söz konusu andlaşma hükümleri uygulanır. Bkz: Gören, s. 219.

⁴¹ İHAM, Maaouia/ Fransa, (Büyük Daire), B. No: 39652/98, 5.10.2000, parag. 36-41. İHAM içtihadında bunun tek istisnasının yabancıların adil yargılanma hakkının açıkça ih-

Şunu da belirtmek gerekir ki İHAS m. 6/1'in aksine, 1982 Anayasası'nın m. 36/1 hükmü bir sınırlama içermez: "*Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.*" Ne var ki AYM adil yargılanma hakkını Anayasa'nın m. 148/3 hükmünü belirterek, İHAS'ın sınırlı norm alanına koşut biçimde yorumlamaktadır⁴². Anayasa'nın m. 148/3 hükmü, Anayasa'da güvencelenen haklardan İHAS kapsamında bulunanlar açısından bireysel başvuruyu mümkün kılmaktadır. Öğretide Anayasa'nın 148/3 hükmündeki ibarenin, hakkın koruma alanı açısından değil, bireysel başvuru yapılabilecek hak kataloğu olarak okunması gerektiği öne sürülmüştür⁴³.

Mahkeme, İHAM'ın sınır dışı edilme hususunu adil yargılanma hakkı içerisinde görmeyen içtihadına dayanarak bireysel başvuru kararlarında, yabancının sınır dışı edilmesi hususuyla ilgili yakınmaların adil yargılanma hakkı içerisinde değerlendirilemeyeceğini vurgulamıştır⁴⁴. AYM'nin adil yargılanma hakkını sınırlı yorumlayan yaklaşımına biz de katılmıyoruz. Konunun adil yargılanma hakkı açısından ele alınması mümkün olmalıdır⁴⁵. AYM'nin söz konusu içtihadını sürdürdüğü durumda m. 36 açısından tartışmaya açılabilir bir diğer husus ise kanaatimizce hükümde yer alan "yargı mercileri önünde iddia ve savunma hakkı" ibaresi olabilir⁴⁶.

lâl edileceği bir ülkeye gönderilecek olması hakkında Bkz: **Eksi**, Nur: "İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 6. Maddesinin Yabancıların Sınırdışı Edilmesine Uygulanıp Uygulanamayacağı Sorunu", Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Yıl. 29, Sayı. 1-2, 2009, s. 129.

⁴² **İnceoğlu**, Sibel: Adil Yargılanma Hakkı, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi – 4, Avrupa Konseyi, 2018, https://www.anayasa.gov.tr/media/3547/04_adil_yargılanma_hakki_son.pdf Erişim Tarihi 1.7.2025, s. 16 (Adil Yargılanma Hakkı). Mahkeme'nin konu hakkında görüşü için Bkz: AYM, Onur Solmaz Başvurusu, B. No: 2012/1049, 26.3.2013, parag. 18.

⁴³ **İnceoğlu**, Sibel, Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Türkiye ve Latin Modelleri, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 50-52 (Bireysel Başvuru Türkiye ve Latin Modelleri); **Batum**, Süheyl/**Yılmaz**, Didem/**Köybaşı**, Serkan: Anayasa Hukuku: Temel Kavramlar ve Genel Esaslar, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2021, s. 642.

⁴⁴ AYM, Z.M. ve I.M. Başvurusu, B. No: 2015/2037, 6.1.2016, parag. 62-64.

⁴⁵ **Şirin**, Tolga: "İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ne Ek 7. no.lu Protokol Hakkında Genel Bir Bilgilendirme", https://www.academia.edu/28122179/Avrupa_İnsan_Hakları_Sözleşmesi_7_nolu_Protokol_Erişim_Tarihi_1.7.2025 (Ek 7. no.lu Protokol Hakkında Genel Bir Bilgilendirme).

⁴⁶ Hak arama hürriyeti üst başlıklı maddeye adil yargılanma ibaresinin 03.10.2001 tarih ve 4709 sayılı Yasa'nın m.14 hükmüyle eklendiği, maddenin geniş anlamda hak arama özgürlüğünü belirttiği, dolayısıyla savunma ve iddia hakkının EKP-7 m. 1'deki usul güvencelerinin anayasal karşılıkları arasında değerlendirilecek hükümlerden biri olarak

2. Bireysel Başvuru İçtihadının İncelenmesi

a. Kabul edilemezlik içtihadı

aa. Genel açıklamalar

Bireysel başvuruların kabul edilmeye başlandığı 2012 senesinden⁴⁷ EKP-7'nin Türkiye tarafından onaylanmasına kadarki süreçte⁴⁸ Mahkeme'nin EKP-7'yi ilgilendiren bireysel başvuruları kabul edilemez bulduğu görülmektedir. Mahkeme'nin bu içtihadında temel kararı, daha sonraki kararlarında da sıklıkla atıf vereceği İffet İnci Gültekin Başvurusu kararıdır. Bu kararda Mahkeme, anayasal güvenceye kavuşmuş temel haklardan “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin” bireysel başvuruya konu edilebileceğini belirten 1982 Anayasası'nın m. 148/3 hükmü ve anayasal koruma sahibi olan haklar içerisinde, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki” hakların bireysel başvurunun konu kapsamına dahil olduğunu belirten 6216 sayılı Yasa'nın⁴⁹ m. 45/1 hükmünü sıralayıp, Türkiye'nin henüz EKP-7'ye taraf olmadığını belirterek EKP-7 hakkındaki başvuruyu konu bakımından kabul edilemez bulmuştur⁵⁰.

öne sürülmesinin olanaklı olabileceği bu görüşün lehine düşünülebilir. İddia ve savunma hakkının, ihbar, şikâyet ve savunma hakkının yanında özel hukuk davalarında iddia ve savunma için de anayasal dayanak olduğuna ve konu hakkında bazı AYM kararlarından alıntılara dair Bkz: **Özgenç**, İzzet/**Şahin**, Cumhuriyet: “İddia ve Savunma Hakkı”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Yıl. 2001, C. 5, S. 2, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/789881> Erişim Tarihi 1.7.2025. Aksi yönde ise hükümde bulunan iddia hakkı, savunma hakkı ve adil yargılanma ibarelerinin hepsinin adil yargılanma hakkını belirttiği ve farklı okunamayacağı da ifade edilmiştir. Bkz: **Aydın**, Mesut: “Anayasa Mahkemesi Kararlarında Hak Arama Özgürlüğü”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C. 61, S. 3, s. 10-11. Ancak AYM, Anayasa'nın m. 36 hükmünde bulunan hak arama hürriyetinin adil yargılanma hakkını da içerir biçimde geniş bir kapsamı olduğunu bir norm denetimi kararında belirtmiştir. Bkz: AYM, E. 2018/71, K. 2018/118, 27.12.2018, parag. 5.

⁴⁷ 6216 sayılı Yasa'nın geçici m. 1/8 hükmünde de belirtildiği gibi 23.09.2012 sonrasında kesinleşen karar ve işlemlere karşı bireysel başvuru yapılabilmektedir. AYM'nin zaman bakımından yetkisi için ayrıca Bkz: **Karan**, Ulaş: Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Rehberi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2015, s. 118-121 (Bireysel Başvuru Rehberi).

⁴⁸ Mahkeme, Protokol'ün Türkiye için 01.08.2016 tarihinde yürürlüğe girdiğini dolayısıyla bu tarihten sonraki başvuruların kabul edilebilir olduğunu belirtmiştir. Bkz: AYM, Ünal Gökpinar Başvurusu, B. No: 2018/9115, 27.3.2019, parag. 42.

⁴⁹ Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, R.G. 03.04.2011, S. 27894.

⁵⁰ AYM, İffet İnci Gültekin Başvurusu, B. No: 2013/9585, 9.3.2016, parag. 38-40. Karara konu EKP-7 hükmü, EKP-7 m. 4'te yer alan bir suç sebebiyle birden fazla kez cezalandırılmıştır.

Öğretide AYM'nin bu yorumunun aksine görüş, Mahkeme'nin bu kararından önce öne sürülmüştü. Yılmaz'a göre Protokol'ün salt imza edilmiş olması dahi taraf olma şartının yerine geldiğini kabule yeterli olacaktır. Taraf olmak ifadesi "... *en yalın haliyle, o milletlerarası andlaşmanın bir araya getirdiği muhataplarından her biri ...*" biçiminde anlaşılabilir⁵¹. Bunun ötesinde, 1982 Anayasası'nın m. 148/3 hükmü ile 6216 sayılı Yasa'nın m. 45/1 hükmü arasındaki ilişki de öğretide tartışılmıştır⁵². Hükmün iptali için

dırılmama hakkını ilgilendirmektedir. Mahkeme, alternatif olasılıkları da kararda değerlendirmiştir. Bu hakkın 1982 Anayasası m. 2'de bulunan hukuk devleti ilkesinden çıkarsanmasına dair savı, hakkın Protokol'de özellikle korunması ve Protokol'e taraf olunmaması sebebiyle reddederken, hakkın İHAS m. 6 kapsamında adil yargılanma hakkından çıkarsanmasına dair savı ise İHAM içtihatlarına atıfla kabul etmemiştir. Mahkeme'ye göre aksi yaklaşım, bu hakkın ayrı bir Protokol ile düzenlenmesi ve ülkenin henüz bu Protokol'e taraf olmaması iradesi ile bağdaşmaz. Bkz: AYM, İffet İnci Gültekin Başvurusu, parag. 42, 44-45. İHAM'ın konu hakkında belirlemesine dair Bkz: İHAM, Ruotsalainen/ Finlandiya, B. No: 13079/03, 16.6.2009, parag. 59. Açıklanan bu diğer gerekçeler de nihai olarak Protokol'e taraf olunmama hususuna bağlanmaktadır.

⁵¹ **Yılmaz**, s. 832. Öğretide öne sürülen bir görüşe göre, ulusal hukuk ve Anayasa'nın m. 148 hükmü açısından taraf olmak uluslararası bir mesele olarak görülmeli, Anayasa'nın bu hükmü bireysel başvuruya konu olacak haklar kataloğu olarak okunmalıdır. Bireysel başvuruda başvuru konusu edilebilir hak, 1982 Anayasası'nda düzenlenmiş olan haktır. Diğer bir deyişle Anayasa'da düzenlenmemiş ancak İHAS sisteminde yer alan bir hak bireysel başvuru konusu yapılamaz. Üstelik bireysel başvuruya konu hak, ülkenin uluslararası metne taraf olması koşuluna bağlanırsa, ileride Türkiye'nin İHAS'tan çıkması durumunda bireysel başvurunun konusuz kaldığını söylemek gerekir. Bkz: **Şirin**, Tolga: "Anayasa Şikâyeti Hakkı: Üçüncü Yıl Değerlendirmesi", (Hazırlayanlar) Ece Göztepe, Mustafa Mert Albaz, Kamu Hukukçuları Platformu Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru: Türkiye Uygulamasının Almanya ve Strazburg Ekseninde Karşılaştırması, On İki Levha Yayınevi, İstanbul 2017, s. 41-42 (Anayasa Şikâyeti Hakkı). Türkiye'nin taraf olması gerekmez Anayasa'da karşılığı bulunmak kaydıyla bir hakkın bireysel başvuru edilebileceği görüşünün Anayasa m. 148 ve 6216 sayılı Yasa m. 45/1 lafzı karşısında mümkün olmadığı hakkında karşıt görüş için Bkz: **Atasoy**, Hakan: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Koşulları, Adalet Yayınevi, Ankara 2015, s. 158.

⁵² Sağlam'a göre, anayasal formülasyonda protokollerin de kastedilmiş olduğu kuşkusuzdur. Bu formülasyonun seçilme amacı, Anayasa'da yer alan haklar kataloğunun getirdiği probleme pratik bir çözüm bulmak, Anayasa'da devletin olumlu edimini gerektiren sosyal ve ekonomik hakları ayrı tutmaktır. Anayasal formülasyona göre önemli olan Türkiye'nin protokole taraf olması değil, Anayasa'da söz konusu hakkın karşılığının olup olmadığıdır. Bu sebeple Yazar'a göre, her ne kadar yasal düzenleme anayasal düzenlemeye göre protokollerin de kapsam içerisinde olduğunu belirtmekle bir "genişleme" gibi görünse bile, normun içeriği açısından "anlamsız ve abes" bir daraltma niteliğindedir. Bkz: **Sağlam**, Fazıl: Anayasa Hukuku Ders Notları, Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, Lefkoşa 2013, s. 431-432. İki hükmün lafzını karşılaştıran başka yazarlar ise aslında 6216 sayılı Yasa m. 45/1 hükmünün protokollerin de kapsam dahilinde olduğunu belirt-

AYM'nin, bireysel başvuruda somut norm denetimi yolunu işletmesi gerektiği öne sürüldüğü⁵³ gibi, hükmün ihmâl edilmesi gerektiği de iddia edilmiştir⁵⁴.

Çalışmada konunun bu yönü daha önce tüketildiğinden detaylıca incelenmemiştir. Bununla beraber, Mahkeme'nin EKP-7'ye taraf olunmaması sebebiyle verdiği kabul edilemezlik kararlarına her hak özelindeki incelemelerde tekrar atıf verilmeyecektir; zira bu kabul edilemezlik sebebi her hak için aynı gerekçeye dayanmaktadır.

Bu açıklamalardan sonra, EKP-7 m. 1 özelinde 2016 sonrası mahkeme içtihadının henüz çok sınırlı olduğu görülmektedir⁵⁵. EKP-7 m. 1 ile ilgili iki

tiği için isabetli ve açıklayıcı olduğunu öne sürmüşlerdir. Bkz: **Göztepe**, Ece: "Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi", TBB Dergisi 2011 (95), s. 25 (Bireysel Başvuru Hakkının Değerlendirilmesi); **Şahbaz**, İbrahim: "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru ve Sorunlar", Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti/ Anlamı, Kapsamı ve Olası Sorunlar), TBB Yayınları: 201, Ankara 2011, s. 80. Bir başka görüşe göre ise, ifadenin somutlaştırma işlevi söz konusudur. Devlet bir protokole taraf olduğunda o protokolle beraber ana sözleşmenin kendisi anlaşılacaktır ve protokol hükümleri Sözleşme hükümleri haline gelecektir. Bu sebeple, anayasal düzenlemede belirtilen İHAS kapsamı ile, taraf olunan protokollerle beraber Sözleşme anlaşılır. Yasal düzenleme sadece bunu somutlaştırır. Bkz: **Eren**, Abdurrahman: Anayasa Hukuku Dersleri Genel Esasları – Türk Anayasa Hukuku, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2023, s. 1163.

⁵³ Öğretide hükmün somut norm denetimi ile iptal edilmesi gerektiği çeşitli yazarlarca öne sürmüştür. Bkz: **Sağlam**, s. 433; **Şirin**, Anayasa Şikâyeti Hakkı, s. 43; **Bilgin**, Ahmet Burak: Bireysel Başvuruda 3 Yıl: Bir İnsan Hakları Karnesi, Legal Yayınevi, İstanbul 2016, s. 119. Genel olarak, Mahkeme'nin bireysel başvuruda somut norm denetimi yolunu işletebileceği hakkında ayrıca Bkz: **Kaboğlu**, İbrahim Ö.: Anayasa Yargısı: Avrupa Modeli ve Türkiye, 5. Bası, Platon Plus Yayıncılık, İstanbul 2024, s. 243 (Anayasa Yargısı); **İnceoğlu**, Sibel: "Anayasa ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi İlişkisi", (ed.) Sibel İnceoğlu, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme, 2. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul 2013 s. 12 (Anayasa ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi); AYM içtihadında ise bu yol işletilmemekte, bireysel başvurularda eğer ihlâlin yasal düzenlemeden kaynaklandığı görülüyorsa somut norm denetiminin işletilmesi yerine meclise çağrıda bulunduğu görülmektedir. Bkz: **Göztepe**, Ece: "Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru İncelemesinde Somut Norm Denetimi Yoluna Başvurabilir mi?", Anayasa Hukuku Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 21, Yıl: 2022, s. 3-4 (Bireysel Başvuru İncelemesinde Somut Norm Denetimi).

⁵⁴ **Şirin**, Anayasa Şikâyeti Hakkı, s. 43. Aksi görüş için Bkz: **Bilgin**, s. 119, dn. 190.

⁵⁵ Konu hakkında iki kabul edilemezlik bir esas incelemesi kararı tespit edilmiştir. Kabul edilemezlik kararı verilen başvurular için Bkz: AYM, Ramiz Islamov Başvurusu, parag. 53-57; AYM, Wisam Sulaiman Dawood Eaqadah Başvurusu, parag. 77-87. Esas incelemesi aşamasında karar verilen başvuru için Bkz: AYM, Amanda Jolyn Krause ve Diğerleri Başvurusu, parag. 66-70.

kabul edilemezlik kararı tespit edilmiştir. Bunlardan biri Wisam Sulaiman Dawood Eaqadah Başvurusu olup Mahkeme'nin kararı aşağıda uzunca incelenecektir. Diğer ise Ramiz Islamov Başvurusu kararıdır. Bu kararda mahkeme, başvurucunun tahdit kaydı konulan dönemde yasal ikameti bulunmadığı için m. 23 ile bağlantılı m. 40 güvencesinden yararlanamayacağını belirtmiş, kabul edilemezlik kararı vermiştir⁵⁶.

Mahkeme'nin Wisam Sulaiman Dawood Eaqadah Başvurusu kararı genel ilkelerin tespit edilmesi açısından da önem arz eder. Bu ilkeler şu şekilde özetlenebilir: A) Protokol'deki güvencelerin uygulanabilmesi için öncelikle yabancının ülkede ikamet ediyor olması ve hakkında sınır dışı kararı alınması gerekir. Bu iki hususun ise yasaya uygun olarak gerçekleşmesi aranmaktadır. B) Sınır dışı etme kararının dayandığı yasal düzenleme ve uygulamanın hukuki belirlilik ilkesine uygun olması ve yabancının fiillerinin sonuçlarını öngörülebilmesi gerekir. C) Yabancılar yetkili merci önünde işlemin aleyhine sebepler sunabilmeli, yeniden inceleme talebinde bulunabilmek için karara esas teşkil eden sebepleri öğrenebilmelidir. D) Yabancının savlarını öne sürebilmesi sağlanmalı, yabancı ülke hukukunu bilmiyor ve konuşulan dili anlamıyorsa, davada usul kurallarının yorumunda katı yorumlardan kaçınılmalı, yabancı için aşırı zorluk oluşması engellenmelidir⁵⁷.

bb. Wisam Sulaiman Dawood Eaqadah Başvurusu: Açıkça Dayanaktan Yoksunluk Kararı

Mahkeme'nin incelediği bu başvuruda, başvurucunun isminin bir terör örgütü merkezine yapılan baskında ele geçen bir listede bulunması üzerine, hakkında tahdit kodu uygulaması⁵⁸ yapılmış, soruşturma başlatılmış ve sonra

⁵⁶ AYM, Ramiz Islamov Başvurusu, parag. 55-57. Mahkeme bu içtihatlarıyla aynı dönemde Hans Jürgen Peter Louven Başvurusu'nda ise, başvurucunun, sona eren geçici ikamet izninin tekrar uzatılmasının, hakkında N82 tahdit kodu konması sebebiyle reddedilmesi üzerine idare mahkemesinde iptal davası açtığı bir olayı incelemiştir. Bkz: AYM, Hans Jürgen Peter Louven Başvurusu, B. No: 2020/21147, 24.10.2024, parag. 1-4. Mahkeme, başvurucunun dava süreçlerindeki çeşitli usul güvencelerine dair yakınmalarını Anayasa m. 23 ile bağlantılı m. 40, yani yerleşme özgürlüğü ile bağlantılı etkili başvuru hakkı açısından ele almamış, adil yargılanma hakkı açısından kabul edilemezlik kararı vermiştir. Bkz: AYM, Hans Jürgen Peter Louven Başvurusu, parag. 30-32. Engin Yıldırım çoğunluğa muhalif kalmış ve karşı oy yazısında Manda Jolyn Krause ve Diğerleri Başvurusu'ndaki gerekçelerine atıf yapmıştır. Bkz: AYM, Hans Jürgen Peter Louven Başvurusu, Engin Yıldırım'ın Karşı Oy Yazısı. Oysa söz konusu somut olayın yerleşme özgürlüğü ile bağlantılı etkili başvuru hakkının koruma alanına neden girmediğinin ne mahkeme kararında ne karşı oy yazısında yeterince tartışıldığı gözlemlenmektedir.

⁵⁷ AYM, Wisam Sulaiman Dawood Eaqadah Başvurusu, parag. 73-76.

⁵⁸ İdare tarafından yabancı hakkında kamu güvenliği, kamu sağlığına tehdit gibi çeşitli konularda elde edilen bilgiler çerçevesinde atanan kodların genel ismi olan tahdit kodları

YUKK m. 54/1/d kapsamında⁵⁹ kamu güvenliği nedeniyle hakkında sınırdışı kararı verilmiştir. Sınırdışı kararı aleyhine başvuru idare mahkemesine iptal davası açmış ve dava esnasında avukatla temsil edilme güvencesinden yararlanmıştır⁶⁰. Öncelikle mahkeme usul güvenceleri içerisinde kanunilik şartı yönünden inceleme yapmıştır. Başvurucu hakkında sınır dışı işlemi idari makamlardan elde edilen bilgi esas alınarak kamu güvenliği sebebiyle yapılmıştır. Mahkeme, başvurucuyla ilişkilendiren eylemlerin -somut olayda terör örgütü merkezine yapılan baskında ele geçen listede isminin geçmesi- öne sürülen kamu güvenliği sebebi ile ilintili ve öngörülebilir olması gerektiğini belirtmiş, sınır dışı işleminin kanunilik şartını sağladığına hükmetmiştir⁶¹. Daha sonra ise, yabancının yeniden inceleme isteme güvencesi açısından konuyu ele almıştır. Mahkeme, idare mahkemesindeki yargılamada tahdit kaydının dosyaya girdikten sonra başvurucuya tebliğ edildiğinin dosyaya yansımadığını, ancak başvurunun cevap dilekçesi aşamasında hakkında tahdit kaydı konduğunu öğrendiğini hâlde bunun gerekçelerini araştırmadığını, ayrıca belgelere erişiminin kısıtlandığına dair bir iddia öne sürmediğini belirtmiştir. Mahkeme, başvurunun bireysel başvuru aşamasında ise -sınır dışı davası sonucu tahdit kaydının dayandığı sebebi öğrendikten sonra- sınır dışı kararına sebep olan söz konusu listenin kendisine ve listede yer almasının terörle irtibatlandırılmasına temel teşkil etmeyeceğine dair itirazlarda bulunmadığını öne sürmüş, başvuruyu açıkça dayanaktan yoksun bulmuştur⁶².

Karara beş üyenin muhalif kaldığı ve her birinin ayrı karşı oy yazdığı görülmektedir. Karşı oyların birleştiği nokta, söz konusu süreçte başvurunun sınır dışı edilme kararına karşı itiraz edebilmesi için söz konusu karara temel teşkil eden uygulamayı bilmemesi, kendisine bu durumun açıklanmaması, bilmediği bir konuda itiraz öne sürememesi ve dolayısıyla güvencele-

yabancının sınır dışı edilmesi veya ülkeye girişinin engellenmesi uygulamalarında kullanılmaktadır. Bkz: **Yılmaz Eren**, Esra: "AİHM ve AYM Kararları Işığında İstihbari Delile Dayalı Tahdit Kodu Uygulaması Üzerine Bir Değerlendirme", Terazi Hukuk Dergisi, Sayı. 211, Mart 2024, s. 96. Bu kodlar çeşitli harfler ve 1-100 arası sayılardan oluşur. Her bir kod farklı bir konu hakkındadır. Kodlar ve içerikleri hakkında Bkz: MAZLUMDER, Göçmenlerin ve Mültecilerin Sınır Dışı Edilmesinde Konuşulmayan Alan: Tahdit Kodu Mağdurları Raporu, İstanbul, 2020, <https://drive.google.com/file/d/1Cay5e5hkHT5RQUf5HWtyIL36I9ARm-Gh/view> Erişim Tarihi 1.7.2025, s. 16.

⁵⁹ YUKK m. 54/1 hakkında sınır dışı kararı verilecek yabancıları düzenlerken d fıkrası, kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı yönünden tehlike arz edenlerin sınır dışı edileceğini hüküm altına almıştır.

⁶⁰ AYM, Wisam Sulaiman Dawood Eaqadah Başvurusu parag. 77-78.

⁶¹ AYM, Wisam Sulaiman Dawood Eaqadah Başvurusu, parag. 80-83.

⁶² AYM, Wisam Sulaiman Dawood Eaqadah Başvurusu, parag. 84-87.

rin ihlâl edildiği merkezinde birleşmektedir⁶³. Mahkemenin çoğunluk görüşünün, başvurucudan sınır dışı kararına esas sebebi öğrenmek için bir çaba beklendiği anlaşılmaktadır. Oysa karşı oylardan birinde de dile getirildiği gibi, kişiye böyle bir külfet yüklenemez⁶⁴.

b. Esas İncelemesi: Manda Jolyn Krause ve Diğerleri Başvurusu

Mahkeme ileri tarihli bir başka kararında benzer bir konuyu incelemiş, bu sefer esas incelemesi aşamasına geçerek karar kurmuştur. Karara konu olay başvurucular hakkında Millî İstihbarat Teşkilâtı (MİT)'nin raporları esas alınarak kamu güvenliği, kamu düzeni veya kamu sağlığı açısından tehlike oluşturdıklarına dair tahdit kodu uygulanması hakkındadır. Bu kodun uygulanması sebebiyle başvurucuların bazıları sınır dışı edilmiş, bazılarının tatil maksatlı yurt dışındayken ülkeye döndüklerinde girişleri engellenmiş, bazılarının ise ikamet izni iptal edilmiştir⁶⁵. Başvurucuların bir kısmı, kendileri hakkında yapılan işlemler aleyhine açtıkları davalarda, haklarında uygulanan tedbirlere sebep olan -kamu güvenliği, kamu düzenine veya kamu sağlığına tehdit- saptamaya temel teşkil eden eylemlerinin ne olduğunu öğrenemediklerini, bu sebeple EKP-7/1 güvencelerinin ihlâl edildiğini öne sürmüşlerdir⁶⁶. Mahkeme'nin değerlendirmesi ise yukarıda incelenen içtihadıyla benzer yönde olmuştur. İncelemesini, sınır dışı etme sebebi olarak öne sürülen kamu güvenliği ve kamu düzenine tehlike teşkil etmek saptamasının YUKK m. 54/1'de düzenlenen sınır dışı gerekçeleriyle ilgisi özelinde sınırlı tutmaktadır. Bu başvuruda ise mahkeme farklı olarak açıkça dayanaktan yoksunluk kararı vermemiştir. İddiaları kabul edilebilir bulmuş ancak ihlâl olmadığına hükmetmiştir⁶⁷.

Bu kararda da çoğunluğa muhalif kalmış üyeler ve yedi ayrı karşı oy yazısı görülmektedir. Altı karşı oy gerekçesinin büyük oranda dava sürecinde sınır dışı işlemine temel teşkil eden eylemlerinin başvuru tarafından bilinmemesinin ihlâl oluşturduğu görüşünde birleştiği görülmektedir⁶⁸. An-

⁶³ AYM, Wisam Sulaiman Dawood Eaqadah Başvurusu, Zühtü Arslan'ın Kaşı Oy Yazısı, parag. 5-11; Engin Yıldırım'ın Karşı Oy Yazısı, parag. 4-6; M. Emin Kuz'un Karşı Oy Yazısı, Yusuf Şevki Hakyemez'in Karşı Oy Yazısı, parag. 5-7; Selahaddin Menteş'in Karşı Oy Yazısı, parag. 6-9.

⁶⁴ AYM, Wisam Sulaiman Dawood Eaqadah Başvurusu, Zühtü Arslan'ın Kaşı Oy Yazısı, parag. 6.

⁶⁵ AYM, Manda Jolyn Krause ve Diğerleri Başvurusu, parag. 11.

⁶⁶ AYM, Manda Jolyn Krause ve Diğerleri Başvurusu, parag. 48.

⁶⁷ AYM, Manda Jolyn Krause ve Diğerleri Başvurusu, parag. 69-70.

⁶⁸ AYM, Manda Jolyn Krause ve Diğerleri Başvurusu, Zühtü Arslan'ın Kaşı Oy Yazısı parag. 25-26; Hasan Tahsin Gökcan'ın Kaşı Oy Yazısı parag. 4-5, 7; Engin Yıldırım'ın

cak bir karşı oy yazısı, söz konusu iddiaların kabul edilemez bulunması gerektiğini öne sürmektedir. Üç üye tarafından kaleme alınan bu karşı oy yazısında EKP-7/1 cümle 2 hükmünde belirtildiği üzere, sınır dışı edilme işlemi kamu düzeni çıkarları ya da ulusal güvenlik gereği yapılyorsa usul güvence-lerinin uygulanmayacağı kuralının uygulanması gerektiği savunulmuştur⁶⁹.

3. Norm Denetimi Kararlarında EKP-7 m. 1'in Görünümleri

Mahkeme'nin norm denetimi kararları içerisinde EKP-7/1'e değinilen kararlar sınırlı sayıdadır. Yakın dönemde bazı kararlarında mahkemenin yabancının sınır dışı işlemlerinde usul meselelerini ilgilendiren yasal düzenlemelerin anayasaya uygunluğu denetiminde EKP-7/1'den bahsettiği görülmektedir. Mahkeme, yukarıda açıklanan ve temel ilkeleri belirttiği Wisam Sulaiman Dawood Eaqadah Başvurusu kararından bir aydan az bir zaman önce⁷⁰ 6458 sayılı YUKK'nın m. 53/3 hükmündeki bir değişikliğin anayasaya uygunluğunu norm denetiminde incelemiştir. Söz konusu düzenleme, yabancının sınır dışı edilmesine dair karara karşı yapacağı başvuru için süre sınırını 15 günden 7 güne indirmektedir. Mahkeme burada EKP-7/1'e değinmiş, ancak Protokol'ün yabancının başvuru süresi açısından belirleme getirmediğini ifade etmiştir. Süre hakkında, sürenin başvuruyu imkânsız hâle getirecek ya da başvurunun yapılmasını aşırı derecede zorlaştıracak boyutta kısa olmaması gerektiğine vurgu yapmış, aksi hâlde başvuru yolunun etkili olmayacağını saptamıştır⁷¹. Bunun yanında Mahkeme, sınır dışı işleminin hızlı karar almayı gerektirir nitelikte bulunduğuna ve sınır dışı işlemine dair mevzuatın karmaşık olmadığına da vurgu yaparak söz konusu süre kısıtlanmasını Anayasa'ya uygun bulmuştur⁷².

Mahkeme daha sonraki bir başka kararında ise YUKK'nın m. 53/3 hükmündeki dördüncü cümleyi somut norm denetimi ile önüne gelmesi so-

Karşı Oy Yazısı parag. 60-62; M. Emin Kuz'un Karşı Oy Yazısı; Yusuf Şevki Hakyemez'in Karşı Oy Yazısı, parag. 23-27; Kenan Yaşar'ın Karşı Oy Yazısı, parag. 21-24.

⁶⁹ AYM, Manda Jolyn Krause ve Diğerleri Başvurusu, Kadir Özkaya, Yıldız Seferinoğlu ve Basri Bağcı'nın Karşı Oy Yazısı.

⁷⁰ Wisam Sulaiman Dawood Eaqadah Başvurusu'nun karar tarihi 15.02.2023 iken bu norm denetimi kararının tarihinin 25.01.2023 olduğu görülmektedir. Bkz: AYM, E. 2020/30, K. 2023/12, 25.1.2023.

⁷¹ AYM, E. 2020/30, K. 2023/12, 25.1.2023, parag. 194.

⁷² AYM, E. 2020/30, K. 2023/12, 25.1.2023, parag. 196-197. Söz konusu karara bakıldığında dava dilekçesinde konu hakkında devletin uluslararası yükümlülükleri hatırlatıldığı hâlde, EKP-7/1'den bahsedilmediği görülmektedir. Bkz: AYM, E. 2020/30, K. 2023/12, 25.1.2023, Dava Dilekçesi.

nucu incelemiştir. Söz konusu hüküm, yabancıların sınır dışı edilmesine dair itiraz üzerine verilecek kararın kesin olduğundan söz etmektedir. Burada da EKP-7/1'e değinen Mahkeme, Protokol'ün bir temyiz hakkı tanımadığına vurgu yapmıştır⁷³. Bununla beraber söz konusu karar, düzenlemeyi seyahat özgürlüğünü düzenleyen Anayasa'nın m. 23 hükmü ile bağlantılı etkili başvuru hakkı m. 40 açısından da ele almış, ancak düzenlemeyi Anayasa'ya aykırı görmemiştir⁷⁴.

B. Mahkûmiyet Kararına Karşı Temyiz Hakkı (EKP-7 m. 2)

1. Güvencenin Anayasal Temelleri

EKP-7/2/1'de yer alan güvence, R.G.'de yer alan resmi çeviride şöyle ifade edilmiştir:

“Mahkeme tarafından ceza gerektiren bir suç nedeniyle mahkûm edilen herkes, mahkûmiyetinin veya hükmolunan cezanın yüksek bir mahkeme tarafından yeniden incelenmesini sağlama hakkına sahiptir”⁷⁵.

EKP-7/1/c. 2 hükmünde ise güvencelerin yasayla sınırlandırılabilceği belirtilirken EKP-7/2'de ise güvenceye yönelik istisnaların ifade edildiği görülmektedir. Bunların ise üç adet olduğu görülmektedir: a) yasayla düzenlenmiş hafif suçlar b) ilk yargılanmanın en yüksek mahkemede yapılmış olması c) hükmün, kişi hakkında verilen beraatine dair kararı izleyen itiraz sonucu alınması⁷⁶.

Söz konusu düzenlemenin anayasal karşılığı olarak AYM, 2018 tarihli bir norm denetimi kararına atıf yaparak m. 36'da yer alan hak arama hürriyetini göstermekte ve söz konusu hakkı “hükmün denetlenmesini talep etme hakkı” olarak belirtmektedir⁷⁷. Söz konusu norm denetimi kararında, EKP-7/2 düzenlemesini de aktaran Mahkeme, mahkûmiyet kararının denetlenme-

⁷³ AYM, E. 2024/25, K. 2024/116, 30.5.2024, parag. 15.

⁷⁴ AYM, E. 2024/25, K. 2024/116, 30.5.2024, parag. 18-21. Söz konusu kararın Wisam Sulaiman Dawood Eaqadah Başvurusu kararından yaklaşık bir sene üç buçuk ay sonra söz konusu olduğu düşünüldüğünde, Mahkeme'nin bu kararda bu sefer Protokol'deki güvencenin anayasal temelleri çerçevesinde değerlendirme yaptığı gözlenmektedir. Wisam Sulaiman Dawood Eaqadah Başvurusu'nun karar tarihi 15.02.2023 iken bu norm denetimi kararının tarihinin 30.05.2024 olduğu görülmektedir. Bkz: AYM, E. 2024/25, K. 2024/116, 30.5.2024.

⁷⁵ Ek 7 No'lu Protokolün Onaylanması Hakkında Karar.

⁷⁶ Schabas, William A.: The European Convention on Human Rights: A Commentary, Oxford University Press, 2015, s. 1139.

⁷⁷ AYM, Ömer Şanlı Başvurusu, B. No: 2015/7304, 22.1.2019, parag. 40.

sini talep etme hakkının m. 36'da karşılık bulduğunu belirlemiştir⁷⁸. AYM, bu kararında hak arama hürriyetinin anayasal sınırlarının EKP-7/2'den çok daha geniş olduğunu da açıklamıştır. Öyle ki, EKP-7/2/2'de yer alan beraat kararı üzerine alınan mahkûmiyet kararı açısından hükmün denetlenmesini isteme hakkına istisna getirileceğine dair düzenlemenin, Anayasa'da yer alan hak arama hürriyeti açısından söz konusu olmayacağını ifade etmiştir⁷⁹. Bir diğer önemli husus ise, Mahkeme'nin bu kararındaki belirlemesine göre, Anayasa'da yer alan mahkûmiyetin denetlenmesini isteme hakkının hem ceza davaları hem özel hukuk davaları açısından söz konusu olduğunun ortaya konmasıdır. EKP-7/2'nin salt cezai meselelerden söz etmesi karşısında bu hususu da burada vurgulamak gerekir⁸⁰.

İHAS m. 6'da bulunan adil yargılanma hakkı başvurularda hükmün denetlenmesini talep etme hakkı sunmamaktadır⁸¹. EKP-7/2'de ise bu durumun ayrıca düzenlendiği görülmektedir. AYM ise söz konusu hakkın anayasal karşılığı olarak m. 36'yı göstermektedir.

EKP-7/2'de yer alan hakkın öğretide, "bir suçtan hüküm giyen kişinin üst mahkemeye başvurma hakkı" olarak ifade edildiği ve Anayasa'daki karşılığı olarak m. 36/1 ile m. 40/1'in gösterildiği de görülmektedir⁸².

2. Bireysel Başvuru İçtihadının İncelenmesi

a. Kabul Edilemezlik Kararları

Mahkeme'nin söz konusu hak özelindeki içtihadı incelendiğinde kabul edilemezlik kararlarının bir kısmı EKP-7/2'nin cezai meselelerle ilgili olması özelinde toplanmaktadır. Diğer bir deyişle AYM, suç isnadı söz konusu olan cezai konular dışında idari yargı ve medeni yargı açısından hükmün denetlenmesini talep etme hakkının bireysel başvuru konusu yapılamayacağını belirtmektedir⁸³. Mahkeme içtihadında oldukça yoğun olarak görülen bir talep, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi (AYİM) nezdinde gidilecek temyiz

⁷⁸ AYM, E. 2018/71, K. 2018/118, 27.12.2018, parag. 10.

⁷⁹ AYM, E. 2018/71, K. 2018/118, 27.12.2018, parag. 14.

⁸⁰ AYM, E. 2018/71, K. 2018/118, 27.12.2018, parag. 18.

⁸¹ İncoğlu, Adil Yargılanma Hakkı, s. 23.

⁸² Sabuncu, Yavuz/Esen Arnwine, Selin: "Türkiye İçin Anayasa Şikayeti Modeli Türkiye'de Bireysel Başvuru Yolu", Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 55. Yılı Anısına 55 Yıl 55 Makale, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara 2017, s. 1041.

⁸³ AYM, Ömer Şanlı Başvurusu, parag. 43; AYM, E.Ç. Başvurusu, B. No: 2019/2490, 3.12.2020, parag. 38; AYM, Turgut Öztop Başvurusu, B. No: 2016/6023, 10.10.2019, parag. 50.

mercinin bulunmaması hakkındadır. Bu yöndeki talepleri AYM düzenli bir biçimde konu bakımından yetkisiz bulmuştur. EKP-7/4'ün ancak cezai alanda söz konusu olduğunu belirtmiş, AYİM nezdindeki talebin herhangi bir hak veya Protokol kapsamına girmediğini ifade etmekle yetinmiştir⁸⁴. Bunun dışında Mahkeme, EKP-7/2'nin suç isnadına muhatap olan kişiden söz etmesi karşısında zarar gören ve mağdur gibi kişilerin taleplerini de konu bakımından kabul edilemez bulmaktadır⁸⁵.

Mahkeme bir kararında, hakkında istinaf aşamasında ilk kez idari para cezasına hükmedilen başvuru sahiplerinin, hükme esas düzenlemenin AYM tarafından iptal edilmesi sonrası, haklarında hükmedilen ceza miktarı açısından yeni düzenlemede temyiz yolunun kapalı olmasına yönelik yakınmalarını incelemiştir⁸⁶. AYM bu kararında başvuru sahiplerinin suç isnadı altındaki kişi olarak görülemeyeceğini belirterek başvuruyu açıkça dayanaktan yoksun bulmuştur⁸⁷. Bir başka başvuruda ise idari para cezasına yönelik sulh ceza mahkemesi kararına karşı yine bir sulh ceza mahkemesine başvuru olanağı sunulmasının, hükmün denetlenmesini isteme hakkına aykırılığı iddiasını incelemiştir. Mahkeme'ye göre önemli olan idari para cezasına karşı yapılacak başvurunun etkili bir yol olarak nitelenip nitelenemeyeceğidir. Etkili bir başvuru yolu sunulduğunu tespit eden mahkeme başvuruyu açıkça dayanaktan yoksun bulmuştur⁸⁸.

⁸⁴ AYM, Mesut Ekinci Başvurusu, B. No: 2014/956, 18.5.2016, parag. 22-26; AYM, Murat Deniz Başvurusu, B. No: 2014/5318, 21.9.2016, parag. 37-41; AYM, Ferhat Yağcı Başvurusu, B. No: 2013/2493, 22.9.2016, parag. 27-31; AYM, E.G. Başvurusu, Genel Kurul, B. No: 2014/12428, 13.10.2016, parag. 37-41; AYM, Zekerriyya Berber Başvurusu, B. No: 2014/4982, 17.11.2016, parag. 29-31; AYM, H.Y. Başvurusu, B. No: 2014/1206, 17.11.2016, parag. 27-31; AYM, Caner Dinç Başvurusu, B. No: 2014/606, 17.11.2016, parag. 34-38; AYM, Muhsin Adanır ve diğerleri Başvurusu, B. No: 2014/10261, 8.12.2016, parag. 82-85; AYM, A.Ü. Başvurusu, B. No: 2014/17190, 19.4.2017, parag. 34-38; AYM, F.Ç. Başvurusu, B. No: 2014/8019, 24.5.2018, parag. 49-52; AYM, Y.A. Başvurusu, B. No: 2014/6454, 18.7.2018, parag. 29-32; AYM, Yunus Şen Başvurusu, B. No: 2015/10354, 9.1.2019, parag. 31-34; AYM, İ.F.A. Başvurusu, B. No: 2013/8564, 17.2.2016, parag. 38-42; AYM, Hakan Erdoğan Başvurusu, B. No: 2013/9481, 24.3.2016, parag. 49-54.

⁸⁵ AYM, Mehmet Bayraktar Başvurusu, B. No: 2014/2316, 15.2.2017, parag. 26; AYM, Hikmet Erçin Başvurusu, B. No: 2014/2917, 23.1.2019, parag. 87; AYM, Adalet Ekinci ve Diğerleri Başvurusu, B. No: 2015/19112, 29.5.2019, parag. 73.

⁸⁶ AYM, Emire Eren Keskin ve Reyhan Çapan Başvurusu, B. No: 2021/43536, 30.10.2024, parag. 11.

⁸⁷ AYM, Emire Eren Keskin ve Reyhan Çapan Başvurusu, parag. 18-20.

⁸⁸ AYM, Beyza Mobilya Dayanıklı Tüketim Maddeleri Gıda Madencilik İnş. Petrol Ürünleri San. Tic. A.Ş. Başvurusu, B. No: 2018/9933, 13.9.2022, parag. 41-42.

b. Esas İncelemesi

AYM'nin bu hak özelinde esas incelemesine geçtiği karar sayısı sınırlıdır⁸⁹. Mahkeme esas incelemesinde hakka yönelik müdahaleyi tespit ettikten sonra, müdahalenin ihlâl oluşturup oluşturmadığının denetiminde kanunilik, meşru amaç ve ölçülülük kıstaslarını kullanarak karar vermektedir⁹⁰. Anayasa'nın m. 36 hükmünde yer alan hak arama özgürlüğü hakkında bir sınırlama sebebi öngörülmemiştir; ancak AYM meşru amaç kriteri altında sınırlamayı haklı kılacak amaçları tartışırken, norm denetimi kararlarına atıfla⁹¹, anayasa maddesinde sınırlama sebebi gösterilmemiş haklar için, devlete ait ödevlerin ve Anayasa'nın diğer yerlerinde düzenlenen hakların sınır çizilebileceğini belirtmiştir. Üst sınırı 3.000 TL adli para cezaları açısından istinaf yolunun kapatılmasına dair iki başvuruda söz konusu sınırlamayı, Anayasa'nın m. 141 hükmünde yer alan usul ekonomisi ilkesi çerçevesinde yorumlayarak meşru amacı olan bir sınırlama olarak kabul etmiştir⁹². Mahkeme her iki başvuruda da söz konusu müdahaleyi, istinaf yolu kapatılan düzenlemelere bakıldığında bunların idari para cezası olup özgürlüğü bağlayıcı ceza olmaması, düzenlemelerde ön görülen sınır açısından miktarın düşüklüğü ve korunan kamu menfaatinin önemi karşısında ölçülü bulmuştur⁹³.

Bir başka bireysel başvuruda ise, yüksek idari para cezasının AYM'nin hükmün denetlenmesini isteme hakkını ölçüsüz olarak sınırlandırdığına hükmederek iptal ettiği 4708 sayılı Yasa'nın m. 8 hükmünden kaynaklandığını belirten AYM, bu karardaki ilkelere atıf vererek hakka yönelik müdahaleyi ölçüsüz bulmuştur⁹⁴. Söz konusu norm denetimi kararı ve gerekçesi aşağıda incelenecektir.

⁸⁹ Bu anlamda üç karar tespit edilmiştir. Bkz: AYM, Mahir Şahap Bostan Başvurusu, B. No: 2017/19906, 2.6.2020; AYM, Erkan Sancaklı Başvurusu, B. No: 2017/23602, 3.6.2020; AYM, Şems Yapı Denetim Ltd. Şti. Başvurusu, B. No: 2020/10141, 15.5.2024.

⁹⁰ AYM, Mahir Şahap Bostan Başvurusu, parag. 33.

⁹¹ AYM bu kararlarında anayasal düzenlemede sınırlama sebebi öngörülmemiş haklar için iki adet sınırlama sebebi bulunduğunu belirtmektedir. Bunlar diğer anayasal haklar ve devlete anayasal düzenlemelerde yüklenen ödevler olarak açıklanmaktadır. Bkz: AYM, E. 2013/95, K. 2014/176, 13.11.2014; AYM, E. 2014/177, K. 2015/49, 14.5.2015.

⁹² AYM, Mahir Şahap Bostan Başvurusu, parag. 35-37; AYM, Erkan Sancaklı Başvurusu, parag. 39-41.

⁹³ AYM, Mahir Şahap Bostan Başvurusu, parag. 44-45; AYM, Erkan Sancaklı Başvurusu, parag. 48-49.

⁹⁴ AYM, Şems Yapı Denetim Ltd. Şti. Başvurusu, parag. 19-21. Söz konusu başvuru karara bakıldığında, 06.03.2020 tarihinde yapılmıştır. AYM ise 15.05.2024 tarihinde karar vermiştir. Norm denetimi kararını ise AYM 01.10.2020 tarihinde vermiştir. Bkz: AYM, E. 2020/21, K. 2020/53, 1.10.2020.

3. Norm Denetimi Kararlarında EKP-7 M. 2'nin Görünümleri

AYM, 4708 sayılı Yasa'nın m. 8 hükmüne dair yaptığı incelemesinde, hükmün denetlenmesini isteme hakkını düzenleyen m. 36 ve ölçülülük ilkesi bağlamında m. 13 özelinde norm denetimi gerçekleştirmiştir. AYM, söz konusu norma dayanarak verilen kimi idari para cezalarının oldukça yüksek miktarlara varabildiğini, bunların ceza niteliğinde görülmesi ve bu para cezalarına dair davaların da suç isnadı söz konusu davalar olarak nitelenmesi gerektiğini, bunlara karşı itiraz olanağı sunulmamasının ise hükmün denetlenmesini isteme hakkına müdahale teşkil edeceğini saptamıştır⁹⁵. Söz konusu düzenleme sebebiyle hükmedilen idari para cezasının yüksekliğini dikkate alan Mahkeme, hükmün denetlenmesini talep etme hakkına yönelik sınırlandırma kapsamında bireysel menfaat ile usul ekonomisi ve yargılamanın süratli sonuçlandırılmasına yönelik diğer kamusal menfaati incelemiştir. Burada orantılı bir denge kurulmadığını belirtmiştir. Böylelikle söz konusu düzenlemeyi hakka yönelik orantısız bir müdahale olarak nitelendirerek iptaline karar vermiştir⁹⁶.

Yukarıda değinilen 2018 tarihli, AYM'nin hükmün denetlenmesini talep etme hakkının m. 36'da karşılık bulduğunu belirttiği norm denetimi kararını da burada açıklamak gerekmektedir. Bu kararda mahkeme, bölge idare mahkemelerinin temyiz edilmesi mümkün olmayan kararlarının düzenlendiği 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK)'nın m. 286/2/d hükmünde yapılan bir değişikliği incelemiştir. Değişikliğe göre, ilk derece mahkemesinde verilen üst sınırı iki yıl hapis cezası ve buna bağlı adli para cezaları açısından temyiz olanağının kapatılması söz konusudur. Mahkeme, ilk derece mahkemesinde beraat kararı verilmesi üzerine, konunun savcılık veya katılanın talebiyle bölge idare mahkemesine taşınması ve burada mahkûmiyete hükmedilmesi durumunda, düzenlemeye göre temyiz olanağının olmasının, hükmün denetlenmesini talep etme hakkına müdahale teşkil ettiğini belirtmiştir. Zira bu durumda, ilk kez verilmiş mahkûmiyet kararına karşı başvuru olanağı sağlanmamış olur. Mahkemeye göre, hükmün denetlenmesini talep etme hakkı, kişinin aleyhine verilen karar üzerine kararın tekrar denetlenmesini istemeyi içerir. Bu sebeple hakkın devreye girebilmesi için beraat kararı değil mahkûmiyet kararı aranır⁹⁷. Mahkeme söz konusu düzenlemede, bölge idare mahkemelerinin üst sınırı iki yıla kadar hapis cezası ve buna bağlı idari para cezaları açısından temyiz olanağının mümkün olmadığı

⁹⁵ AYM, E. 2020/21, K. 2020/53, 1.10.2020, parag. 37.

⁹⁶ AYM, E. 2020/21, K. 2020/53, 1.10.2020, parag. 37-39.

⁹⁷ AYM, E. 2018/71, K. 2018/118, 27.12.2018, parag. 20-23.

ğının belirtilmesinin, usul ekonomisi menfaatini karşılamak amacıyla konduğunu saptamıştır. Ancak, özgürlüğü bağlayıcı cezaya karşı temyiz yolunun kapalı tutulmasının birey üzerinde ağır bir yük meydana getirdiğini ve sınır-lamanın orantılı görülemeyeceğini belirterek hükmü iptal etmiştir⁹⁸.

Karara iki üyenin karşı oy kaleme aldığı görülmektedir. Birinci karşı oy yazısında anayasal düzenlemede beraat veya mahkûmiyet kararı gibi bir ayrımın yapılmadığı, hükmün bir defa denetlenmesinin yeterli olduğu savunulmuştur. Burada ifade edilen görüşe göre çoğunluk görüşü kabul edilirse, sanık değil mağdur açısından olaya bakıldığında örneğin ilk derece mahkemesinde mahkûmiyet verildiği hâlde bölge idare mahkemesinde beraate hükmedilirse, mağdur açısından ilk kez aleyhine karar verildiği için hükmün denetlenmesini talep hakkının doğduğunun kabulü gerekecektir. Karşı oyda öne sürülen bir diğer sav ise Anayasa'nın m. 148/9 hükmüdür. Buna göre Yüce Divan kararı sonrası buna karşı yeniden inceleme istenebilmekte ve yeniden inceleme sonucunun kesin olduğu açıklanmaktadır. Oysa maddede beraat veya mahkûmiyet yönünden ayrım yapılmış değildir⁹⁹. İkinci karşı oy yazısında da anayasal düzenlemede kararın tekrar incelenmesini talep etme hakkı açısından beraat ve mahkûmiyete dair ayrım yapılmadığının vurgulandığı görülmektedir¹⁰⁰.

Gerçekten anayasal düzenlemelerde hükmün denetlenmesini istemek açısından beraat ve mahkûmiyete dair bir ayrım bulunmaz; ancak EKP-7/2, mahkûm edilen kişi açısından düzenleme yapmaktadır. Mahkeme hükmün denetlenmesini talep etme hakkının m. 36'da düzenlendiğini belirtmiş¹⁰¹ ve norm denetimini gerçekleştirmiştir. Birinci karşıoy yazısında Anayasa'nın m. 148/9 hükmüne yapılan atıf açısından ise, kanaatimizce söz konusu düzenlemenin özel hüküm olduğu ve m. 36'daki genel hükme istisna teşkil ettiği yorumu yapılabilir.

⁹⁸ AYM, E. 2018/71, K. 2018/118, 27.12.2018, parag. 31-35.

⁹⁹ AYM, E. 2018/71, K. 2018/118, 27.12.2018, Hicabi Dursun'un Karşıoy Gerekçesi.

¹⁰⁰ AYM, E. 2018/71, K. 2018/118, 27.12.2018, Rıdvan Güleç'in Karşıoy Gerekçesi.

¹⁰¹ Mahkeme içtihadında 2018 yılındaki kararından sonra "hükmün denetlenmesini talep etme hakkı" ifadesi kullanıldığı hakkında Bkz: **Gündüz**, Ebru/**Gündüz**, Hakan: "Anayasa Mahkemesi Kararlarında Hükmün Denetlenmesini Talep Etme Hakkı", Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Yıl. 13, Sayı. 49, Ocak 2022, s. 24. Bu durum kanaatimizce 2016 senesinde yukarıda da belirtildiği gibi EKP-7'nin onay sürecinin tamamlanması ile anlamlıdır. EKP-7/2'nin karşılığı olarak AYM "hükmün denetlenmesini talep etme hakkını" kullanmakta ve bunun anayasal karşılığı olarak m. 36'yı göstermektedir. Söz konusu husus yukarıda ayrıntılı açıklanmıştır.

C. Haksız Mahkûmiyet Sebebiyle Tazminat Hakkı (EKP-7 m. 3)

1. Güvencenin Anayasal Temelleri

EKP-7/3 hükmü, bir adli hatanın (miscarriage of justice) düzeltilmesi ve kişiye tazminat hakkı tanınmasını düzenlemektedir. Düzenleme, hakkında işlediği bir suç sebebiyle kesin hüküm verilen kişinin, yeni delillerin ortaya çıkması sonucu bu hükmün kaldırılması durumundan bahsetmektedir. Bu durumda kişinin söz konusu mahkûmiyetten dolayı tazminat hakkı doğmaktadır. Hükümde belirtildiği üzere bunun istisnası ise, yeni delillerin ortaya çıkması durumunun kısmen veya tamamen mahkûm edilen kişiye atfedilmesidir¹⁰². EKP-7/3'ün bu hükmü, İHAS m. 5/5'te bulunan tazminat hakkından ise ayrılmaktadır. Zira İHAS m. 5/5'te bulunan tazminat hakkı, İHAS m. 5 hükümlerine aykırı olarak tutulan kişiye bir tazminat hakkı öngörmektedir. Oysa Protokol ile getirilen güvencenin kesin hüküm üzerine, adli hatanın telâfisini ilgilendirdiği anlaşılmaktadır¹⁰³.

Güvencenin anayasal temellerine dair akla gelecek bir düzenleme m. 19/son olacaktır. Bu hükme bakılacak olursa, m. 19 düzenlemelerine aykırı işleme uğrayan kişilerin tazminat hakkının güvence altına alındığı anlaşılmaktadır¹⁰⁴. Anayasa'nın m. 19/1 hükmü kişi özgürlüğü ve güvenliğini düzenlerken m. 19/3'ün mahkemelerin özgürlüğü kısıtlayıcı cezalarını hakkın istisnası kapsamında belirttiği görülmektedir.

Konu hakkında AYM kararlarında henüz EKP-7/3'ün anayasal karşılığına dair kapsamlı açıklamalar tespit edilmemiş olmakla beraber Mahkeme'nin terminoloji olarak "haksız mahkûmiyet hâlinde tazminat hakkı"¹⁰⁵ ifadesini kullandığı görülmektedir. Bunun yanında Mahkeme'nin bir kararında güvenceyi "adli hata hâlinde tazminat hakkı"¹⁰⁶ biçiminde belirttiği de görülmüştür. Tüm bunlarla beraber Mahkeme'nin m. 19/2'de yer alan güvenceyi "mahkûmiyete bağlı tutma hâli" olarak ifade ederek bu güvencenin "haksız mahkûmiyet hâlinde tazminat hakkı" ile farklı yönlerini ortaya koyduğu da anlaşılmaktadır. Mahkeme, "mahkûmiyete bağlı tutma" durumunun gerçekleşmesi için kararın kesinleşmesinin aranmayacağını, ancak "haksız mahkûmiyet hâlinde tazminat hakkının" uygulanmasının böyle olmadığını,

¹⁰² Schabas, s. 1143.

¹⁰³ Şirin, Özgürlük ve Güvenlik Hakkı, s. 255.

¹⁰⁴ Gözler, Kemal: Türk Anayasa Hukuku, 2. Bası, Ekin Kitabevi, Bursa 2018, s. 399.

¹⁰⁵ AYM, Gurbet İrge Başvurusu, B. No: 2018/2174, 10.5.2022, parag. 46.

¹⁰⁶ AYM, Süleyman Altıntaş Başvurusu, B. No: 2019/16367, 5.10.2022, parag. 19.

bu tazminat hakkının gerçekleşmesi için kararın mutlaka kesinleşmesi ve bir süre infaz edilmesi gerektiğine işaret etmektedir¹⁰⁷.

Bunun yanında literatüre bakıldığında, yargıçların sorumluluğu bağlamında m. 40/3'e de dikkat çekildiği görülmektedir¹⁰⁸. Bu hükümde resmi görevliler tarafından meydana getirilen zararın tazmin edileceği düzenlenmektedir. Literatürde belirtildiği üzere bu madde hak arama özgürlüğünü düzenlemekte olup üçüncü fıkra hükmü hak ihlali durumunda kişinin tazminat hakkını genel olarak güvence altına almaktadır. Öyle ki gerek idari gerek adli yargıya ilişkin tazminat hakkını kişiye sunmaktadır¹⁰⁹.

2. Bireysel Başvuru ve Norm Denetimi Kararlarının Değerlendirilmesi

Konu hakkında AYM'nin bireysel başvuru kararları tarandığında bunların az sayıda olduğu ve bu kararların kabul edilebilirlik aşamasını geçemediği görülmektedir. EKP-7 kapsamındaki başvuruları AYM, yukarıda da açıklandığı üzere Protokol'ün onay işleminin tamamlandığı ve Türkiye için yürürlüğe girdiğini tespit ettiği 01.08.2016 tarihinden itibaren kabul edilebilir bulmaktadır. Mahkeme bu konu hakkında önüne gelen bir dizi kararda, yakınmaya konu işlemlerin Protokol'ün onay tarihinden önce gerçekleşmiş olmasından hareketle konu bakımından kabul edilemezlik kararı vermiştir¹¹⁰. Bu sebeple Mahkeme'nin EKP-7/3'ün anayasal karşılığı hakkında kapsamlı bir hukuki tavsif yapmadığı düşünülebilir. Bununla beraber bu kararlar içerisinde de Mahkeme'nin hakkın kapsamına dair bazı belirlemelerine rastlamak mümkündür. Hakkın geçerli olabilmesi için kişinin mahkûm olması ve adli bir hata sonucu bunun gerçekleşmiş olması gerekir¹¹¹. Kararın kesinleşmesi ve infazının bir süre gerçekleşmesi aranmaktadır. Bunun yanında, kesinleşen kararın bozulmasının mevcut delillerin farklı bir değerlendirmesinden ileri gelmemesi gerekir; zira bu durumda söz konusu hak gündeme gelmeyecek-

¹⁰⁷ AYM, Gurbet İrge Başvurusu, parag. 40-41.

¹⁰⁸ **Pekel**, Abdülkadir: "AİHM Kararlarından Örnekler ile AİHS'ye Ek Protokol No. 7", Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal) 2019, Vol. 5, Issue. 51, s. 7002. Hakkın anayasal karşılığı hakkında m. 40'a genel olarak işaret edilmesi hakkında Bkz: **Sabuncu/Esen Arnwine**, s. 1042.

¹⁰⁹ **Tanör**, Bülent/**Yüzbaşıoğlu**, Necmi: 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, 17. Bası, Beta Yayınevi, İstanbul 2018, s. 215.

¹¹⁰ AYM, Fahri Yavuz Uras Başvurusu, B. No: 2019/4812, 25.5.2022, parag. 37-38; AYM, Gurbet İrge Başvurusu, parag. 47-48; AYM, Hasan Fehmi Canan Başvurusu, B. No: 2018/12684, 4.7.2022, parag. 33-34.

¹¹¹ AYM, Süleyman Altıntaş Başvurusu, B. No: 2019/16367, 5.10.2022, parag. 26.

tir¹¹². Öte yandan norm denetimi kararları incelendiğinde EKP-7/3'ün yansıdığı kararlar da tespit edilmiş değildir. Bu anlamda söz konusu alanın, AYM içtihadında gelişmeye açık olduğu tespiti kolaylıkla yapılabilir. İleride oluşacak içtihat ile konunun daha çok aydınlanacağı belirtilebilir.

D. İki Kez Yargılanmama ve Cezalandırılmama Hakkı (EKP-7 m. 4)

1. Güvencenin Anayasal Temelleri

EKP-7/4'te yer alan incelenecek diğer düzenleme iki kez yargılanmama hakkıdır. EKP-7/4 üç fıkradan oluşmaktadır. İlk fıkra düzenlemesi, devletin yargı yetkisi kapsamında bir kişiyi yargılayıp mahkûm ettikten sonra aynı suç sebebiyle bu kişiyi tekrar yargılayarak cezalandırmamasını garanti etmektedir. EKP-7/4 fıkra iki hükmü, güvencenin istisnasını düzenlemektedir. Öyle ki, davanın sonucunu etkileyecek yeni ya da yakın tarihli ortaya çıkarılmış delillerin bulunması ya da yargılamada temel bir eksikliğin varlığı durumunda yargılamanın yenilenmesi mümkündür. EKP-7/4 fıkra üç hükmü ise, İHAS m. 15'e dayanarak bu maddeye istisna tanınamayacağını güvence altına almaktadır¹¹³. İHAS m. 15 düzenlemesi ise, olağanüstü hâl dönemlerinde hakların sınırlama rejimi ile ilgili düzenlemeyi ifade etmektedir. Bu anlamda son fıkra hükmünün de bir ek güvence getirdiği gözlemlenmektedir.

Tekrar yargılanmama güvencesi, “non bis in idem” ilkesi olarak da anılmakta ve hukuk güvenliği açısından önemi vurgulanmaktadır¹¹⁴. Literatüre bakıldığında bu hakkın Anayasa'da doğrudan karşılığının bulunmadığı, ancak m. 2'de bulunan hukuk devleti ilkesi ve m. 36 hükmünün anayasal dayanak olarak kabul edilebileceği ifade edilmiştir¹¹⁵. Bunun yanında EKP-7/4'te yer alan bu düzenlemenin Anayasa'da karşılığı hakkında m. 36/1 ve m. 38'in de gösterildiği görülmüştür¹¹⁶.

¹¹² AYM, Gurbet İrge Başvurusu, parag. 40; AYM, Hasan Fehmi Canan Başvurusu, parag. 28.

¹¹³ European Court of Human Rights (ECHR), Guide on Article 4 of Protocol No. 7 to the European Convention on Human Rights: Right not to be tried or punished twice, Updated on 31 December 2019, https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_4_protocol_7_eng Erişim Tarihi 1.7.2025, s. 5, parag. 2 (Guide on Article 4 of Protocol No. 7).

¹¹⁴ **Özen**, Mustafa: “Non Bis İn İdem (Aynı Fiilden Dolayı İki Kez Yargılama Olmaz) İlkesi”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XIV, Y. 2010, Sa. 1, s. 389-390.

¹¹⁵ **Yılmaz**, s. 843.

¹¹⁶ **Sabuncu/Esen Arnwine**, s. 1042.

AYM, 2019 yılında verdiği kararında EKP-7/4'te düzenlenen iki kez yargılanmama hakkının 1982 Anayasası'nda yer alıp almadığına dair kapsamlı açıklamalar yapmıştır¹¹⁷. Mahkeme, konunun m. 2'de ifadesini bulan hukuk devleti ilkesi kapsamında hukuki güvenlik açısından önemine işaret etmiştir. Kişinin tekrar yargılanarak cezalandırılmasının hukuk güvenliği ilkesini zedeleyeceğini belirtmiş, ayrıca bu durumun yargılamanın sebebi olan kamusal menfaat ile bireysel menfaat dengesini bozacağına vurgu yapmıştır. Mahkeme hukuk devleti açısından ilgisini belirttikten sonra iki kez yargılanmama hakkını Anayasa'nın m. 36 hükmünde düzenlenen adil yargılanma hakkının içerisinde mütalaa etmiştir. Öyle ki her ne kadar konu ayrı bir hak olarak EKP-7/4'te düzenlense de İHAM'ın söz konusu güvenceyi adil yargılanma hakkı ile ilişkili özel bir güvence olarak nitelediğini¹¹⁸ belirtmiş, adil yargılanma hakkı içerisinde değerlendirme yapmıştır¹¹⁹. Ancak ifade etmek gerekir ki İHAM, EKP-7/4'e eğer devlet taraf değilse bu açıdan yapılacak başvurunun kabul edilemez bulunacağını da belirtmiştir¹²⁰. AYM'nin tespitiyle EKP-7/4'ün anayasal karşılığı olarak adil yargılanma hakkı ve m. 36 düzenlemesinin gösterilmesi kanaatimizce isabetlidir.

2. Bireysel Başvuru İçtihadının Değerlendirilmesi

a. Kabul Edilemezlik İçtihadı

Konu hakkında AYM bireysel başvuru kararları incelendiğinde çeşitli hususların kabul edilemezlik içerisinde değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Mahkeme'nin, Protokol'e taraf olunmadığı süreçte verdiği kabul edilemezlik kararlarına, yukarıda da değinildiği üzere burada yer verilmemiştir¹²¹. Ancak

¹¹⁷ AYM, Ünal Gökpınar Başvurusu, parag. 42 vd.

¹¹⁸ İHAM, Nikitin/Rusya, B. No: 50178/99, 20.7.2004, parag. 35.

¹¹⁹ AYM, Ünal Gökpınar Başvurusu, parag. 47-50.

¹²⁰ İHAM, Blokker/ Hollanda, B. No: 45282/99, 7.11.2000, parag. 1; ECHR, Guide on Article 4 of Protocol No. 7, s. 5, parag. 3.

¹²¹ Mahkeme İffet İnci Gültekin Başvurusu kararında Protokol'e taraf olunmaması sebebiyle EKP-7 hakkındaki başvuruları kabul edilemez bulmuştu. Bkz: AYM, İffet İnci Gültekin Başvurusu, parag. 38-40. Yukarıda bu içtihadattan söz edilmişti. Bu kararda başvuru EKP-7/4'ten yapılmış olmakla beraber kabul edilemezlik kararı genel olarak EKP-7'yi ilgilendirmektedir. Ancak zikredilmesi gereken ayrıksı bir örnek daha bulunmaktadır. AYM'nin, Protokol'e taraf olunmasından önce verdiği kabul edilemezlik içtihadını ilk kez açıkladığı ve yukarıda incelenen temel kararı İffet İnci Gültekin Başvurusu kararına -ki karar tarihi 09.03.2016'dır- yakın bir zamanda 30.06.2016 tarihinde verdiği bir kararında aynı konuda hüküm kısmında ilginç bir belirleme yapmıştır. Bu kararda da yine iki kez yargılanmama güvencesi öne sürülmüştür. Mahkeme, İffet İnci Gültekin Başvurusu kararı ile aynı gerekçelerle konu bakımından yetkisizlik sonucuna ulaşmışsa da

bunun dışında çeşitli durumlarda Mahkeme'nin konu bakımından ya da açıkça dayanaktan yoksunluk sebebiyle kabul edilemezliğe karar verdiği görülmektedir. Kararlarda görüldüğü üzere bunlardan ilki hakkında gündeme gelebilmesi için cezai süreçlerin söz konusu olmasıdır. Hücre hapsinin söz konusu olduğu bir olayda bunun disiplin hukuku bağlamında disiplin cezası niteliğinde olduğu tespitini yapan Mahkeme konu bakımından kabul edilemezliğe hükmetmiştir¹²². Mahkeme, başvuru hakkında kınama cezası ve naklen atamanın söz konusu olduğu, başvuru aynı eylem sebebiyle iki kez cezalandırılmama hakkının ihlâlinden yakındığı bir başka olayda ise, söz konusu iki hususun (kınama cezası ve naklen atama) cezai süreç olarak nitelenemeyeceğinden hareketle başvuruyu açıkça dayanaktan yoksun bulmuştur¹²³.

İki ceza yargılamasının aynı kişide birleşmemesi de kabul edilemezlik kararına sebep olacaktır. Örneğin vergi incelemeleri sonucu sahte fatura

kararın hüküm kısmında bu hak bakımından iddianın bu sefer zaman bakımından yetkisizlik sebebiyle kabul edilmediği görülmektedir. Bkz: AYM, Bülent Şakar Başvurusu, B. No: 2014/1517, 30.6.2016. Mahkemenin kararında, hüküm kısmında yazan kabul edilemezlik sebebi ile karar metninde bulunan kabul edilemezlik sebebi uyuşmamaktadır. Mahkeme kararına konu olay açısından başvuranın yakındığı iki yargılamadan birinin tarihi 04.05.2012 iken bir diğerinin 18.12.2013 olduğu karardan anlaşılmaktadır. Bkz: AYM, Bülent Şakar Başvurusu, parag. 23, 30. 6216 sayılı Yasa'nın geçici m. 1/8 hükmüne göre AYM, "23.09.2012" tarihi sonrası kesinleşen karar ve işlemler kapsamında bireysel başvuruya yetkili kılınmıştır. Bu durum ise zaman bakımından kabul edilemezlik kriterini meydana getirmektedir. Bkz: **Doğru**, Osman: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi, Legal Yayınevi, İstanbul 2012, s. 108. Burada ise durum böyle değildir. AYM'nin yukarıda incelenen içtihadına göre, EKP-7 ancak Protokol'ün onaylanması sonrası bireysel başvuruya konu olabilecektir. EKP-7'nin belirsiz onaylanma tarihine dek geçecek süre göz önüne alınarak zaman bakımından bir eksiklik düşünülebilirse de, bireysel başvuru usulünün kabul edilebilirlik tekniği açısından bu durumun zaman bakımından kabul edilemezlik olarak nitelenmesi isabetli değildir. Zira belirtildiği gibi bu usul "23.09.2012" tarihi sonrası kesinleşmiş karar ve işlemleri işaret etmek için kullanılmaktadır. Öyle ki bu şekilde yetki yönünden bir kesin tarih belirlenmiş olması, AYM tarafından hukuk güvenliği ilkesi açısından da önemli görülmektedir. Bkz: AYM, Türkan Altun Başvurusu, B. No: 2012/388, 25.12.2012, parag. 18. Mahkeme'nin gerekçelerini belirttiği kısımda da söz konusu iddialar açısından konu bakımından kabul edilemezlik kriteri üzerinden gerekçeler sunduğu görülmektedir. Bu durumda kanaatimizce, AYM'nin kararının hüküm kısmında zaman bakımından kabul edilemezlikten söz edilmesinin ancak hatalı bir yazım olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

¹²² AYM, Mustafa Ubeydullah Aydın Başvurusu, B. No: 2022/103487, 21.1.2025, parag. 24-26. 667 sayılı KHK'nın m. 3 ve 4 hükümleri gereğince meslekten çıkarma yaptırımın cezai kapsamda olmadığından hareketle kabul edilemezlik kararı için Bkz: AYM, Adnan Şen Başvurusu, B. No: 2018/8903, 15.4.2021, parag. 181-184.

¹²³ AYM, Abdulkahim Şendül Başvurusu, B. No: 2017/26742, 17.11.2021, parag. 49-51.

düzenlendiğinin belirlenmesi ile ilgili bir olayda, kişi hakkında sahte fatura kaynaklı yargılama yapıldığı, şirket hakkında vergi cezası uygulandığı tespiti ile yine konu bakımından kabul edilemezliğe karar verilmiştir¹²⁴. Bir başka olayda ise Mahkeme, ithal malın gümrük beyanında eksikliğe dair bir başvuruda, şirket açısından vergisel kabahat suçu ile kişiler açısından sahte fatura kaynaklı suçun birbirinden farklı hukuki menfaatleri koruduğunu ifade ederek, aynı suçtan kaynaklı iki defa yargılamadan söz edilemeyeceğini belirtmiş ve başvuruyu açıkça dayanaktan yoksun bulmuştur¹²⁵.

Bunların yanında söz konusu olacak iki yargılamanın da Türk mahkemeleri tarafından gerçekleştirilmesi gerekir. Örneğin aynı fiil nedeniyle bir yargılamanın Yunanistan'da bir yargılamanın ise Türkiye'de gerçekleştiği bir olayda Mahkeme, konu bakımından kabul edilemezliğe karar vermiştir¹²⁶. Ancak Mahkeme başvurucunun Almanya'da yargılandığı hâlde Türkiye'de tekrar yargılandığı için söz konusu hakkın ihlâl edildiğini iddia ettiği bir başka başvuruda, Almanya'daki ve Türkiye'deki yargılama konularının farklı olduğunu tespit ederek konu bakımından kabul edilemezlik değil, açıkça dayanaktan yoksunluk sebebiyle kabul edilemezlik kararına hükmetmiştir¹²⁷.

İki kez yargılamaya konu olacak iki eylemin de aynı olması gerekir. Mahkeme'nin incelediği bir olayda, başvuru hakkında terör örgütünün çağrısıyla çeşitli organizasyonlara katılmak sebebiyle terör örgütüne üyelik suçlaması yapılmış ve yargılama sonucunda kişi beraat etmiştir. Daha sonra ise aynı kişi hakkında örgüt üyeleri ile örgüt arasında iletişim ve koordinasyon sağlamak nedeniyle terör örgütüne üyelik suçlaması ve başka bir yargılama söz konusu olmuştur. Anayasa Mahkemesi burada, ilk derece mahkemesinin tekerrür eden yargılama olmadığına dair görüşünü kabul etmiş, her iki yargılamaya konu eylemlerin farklı olduğunu ifade ederek başvuruyu açıkça dayanaktan yoksun bulmuştur¹²⁸.

¹²⁴ AYM, Mehmet Turgay Özbekler Başvurusu, B. No: 2017/20779, 11.3.2020, parag. 22-24.

¹²⁵ AYM, ABP Gıda San. Tur. ve Tic. Ltd. Şti., B. No: 2014/72, 25.3.2015, parag. 22-23.

¹²⁶ AYM, İrfan Yılmaz Başvurusu, B. No: 2018/9678, 14.10.2020, parag. 34-36.

¹²⁷ AYM, Levent Yanlık Başvurusu, B. No: 2013/1189, 18.11.2015, parag. 45-46.

¹²⁸ AYM, Bekir Kara Başvurusu, B. No: 2020/3884, 2.5.2024, parag. 13-14. AYM'nin bireysel başvuruyu karara bağladığı tarihte iki kez yargılanmama hakkı bağlamında iddia edilen kovuşturmanın hâlâ sürüyor olması durumunda da Mahkeme açıkça dayanaktan yoksunluğa karar vermektedir. Bkz: AYM, Yasin Yalçınkaya Başvurusu, B. No: 2016/49199, 18.7.2019, parag. 63-64; AYM, İlyas Tunç Başvurusu, B. No: 2018/13388, 18.11.2020, parag. 53-54.

b. Esas İncelemesi

AYM'nin esas incelemesine geçtiği EKP-7/4'e dair mevcut kararları oldukça sınırlıdır. Bunlardan ilki, yukarıda da değinilen, söz konusu hakkın anayasal karşılığını Mahkeme'nin tespit ettiği Ünal Gökpınar Başvuru kararıdır. Mahkeme'nin bu kararına konu olayda, sahte fatura düzenlenmesi sebebiyle aynı fiilden iki ayrı cezanın söz konusu olduğu görülmektedir. Bunlardan biri sahte fatura düzenlemek yoluyla vergi ziyana sebep olmak kaynaklı vergi cezası niteliğindedir. Diğeri ise kişinin bu eylemi sebebiyle vergi kaçakçılığı suçunun oluşması hakkındadır¹²⁹. Mahkeme'ye göre aynı eylem sebebiyle iki ayrı hukuki değerlendirmenin söz konusu olması, bir eylem sebebiyle hem kabahat hem suçun oluşması mümkündür. Bunlar iki ayrı hukuki menfaati korur¹³⁰. Mahkeme söz konusu olayda aynı eylem kaynaklı iki ayrı hukuki sonuç söz konusu olduğunu belirtmiştir. Öyle ki bunlardan birinin idari süreç kaynaklı vergi cezasıdır. Diğeri ise adli süreci, yargılamayı ve mahkûmiyeti gerektiren vergi kaçakçılığı suçudur. İlkinin koruduğu hukuki yarar ile ikincisinin koruduğu hukuki yarar birbirinden farklıdır. Dolayısıyla söz konusu olayda yeniden yargılanmama ve cezalandırılmama hakkının ihlâl edildiği de söylenemez¹³¹.

Bir diğer olayda ise 2009 senesinde Bakanlar Kurulu kararıyla çeşitli araçlarda özel tüketim vergisinin azaltılması üzerine bu karara uyulmamasına dair Rekabet Kurulu incelemeleri söz konusudur¹³². Mahkeme, Rekabet Kurulu'nun hükmettiği cezaların idari yaptırım olduğunu ancak Mahkeme içtihadında bunların da adil yargılanma hakkı kapsamında kabul edildiğini belirtmiş ve konuyu iki kez yargılanmama ve cezalandırılmama hakkı kapsamında incelemiştir¹³³. Başvurucu hakkında 24.06.2009 tarihli verilen kararda 4504 sayılı Yasa'nın m. 4 hükmüne aykırılık tespit edilememiştir. Ancak bu karara konu eylemlerin daha sonra 09.09.2009 tarihli bir diğer karara da konu olması üzerine iki kez yargılanmama ve cezalandırılmama hakkı gündeme gelmiştir¹³⁴. AYM, 24.06.2009 tarihli kararın eldeki tüm deliller

¹²⁹ AYM, Ünal Gökpınar Başvurusu, parag. 54.

¹³⁰ AYM, Ünal Gökpınar Başvurusu, parag. 55.

¹³¹ AYM, Ünal Gökpınar Başvurusu, parag. 56-58. Öğretide Mahkeme'nin bu belirlemesinin isabetli olmadığı belirtilerek eleştirilmiştir. Mahkeme kararındaki argümanların eleştirisi hakkında Bkz: **Dilemre Öden**, Begüm: "Non Bis In Idem İlkesi Çerçevesinde 27/03/2019 Tarihli Türk Anayasa Mahkemesi Kararının Değerlendirilmesi", Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (ÇÜHFD), C. 5, S. 1, Nisan 2020, s. 2450.

¹³² AYM, Ford Otomotiv Sanayi A.Ş. Başvurusu, B. No: 2019/40991, 23.3.2023, parag. 7 vd.

¹³³ AYM, Ford Otomotiv Sanayi A.Ş. Başvurusu, parag. 152.

¹³⁴ AYM, Ford Otomotiv Sanayi A.Ş. Başvurusu, parag. 153.

değerlendirilerek alındığını ve beraat kararı hükmünü haiz olduğunu tespit ederek 09.09.2009 tarihli soruşturmanın mükerrer niteliğini tespit etmiştir. Bununla beraber Mahkeme söz konusu olayda EKP-7/4'ün istisnasının olup olmadığını araştırmıştır. Yukarıda belirtildiği üzere yeni delilin ortaya çıkması hakkın istisnası olarak düzenlenmiştir. Bu anlamda Mahkeme somut olayın özelinde birinci soruşturmada karar verilirken elde olmayan iki yeni belgenin ortaya çıktığını ve ikinci soruşturma sonucu kararda bu yeni elde edilen belgelere dayanıldığını tespit etmiştir. Böylelikle EKP-7/4'ün istisnalarından birinin söz konusu somut olayda mevcut olmasından hareketle hakkın ihlâl edilmediğine hükmetmiştir¹³⁵.

3. Norm Denetimi Kararlarında EKP-7 M. 4'ün Görünümleri

AYM içtihadında EKP-7/4'le ilgili çeşitli değerlendirmelerin yer aldığı görülmektedir. Mahkeme'nin 2021 yılındaki norm denetimi kararında vurgulandığı gibi, AYM iki kez yargılanmama ve cezalandırılmama güvencesini önceki kararlarında¹³⁶ hukuk devleti ilkesinin içerisinde değerlendirirken Ünal Gökpınar Başvurusu kararında bu güvenceyi hukuk devleti ilkesi ve uluslararası insan hakları belgeleriyle ilgisini de kurarak m. 36 kapsamında adil yargılanma hakkı kapsamında mütalaa etmiştir¹³⁷. Ünal Gökpınar Başvurusu kararına yukarıda değinilmişti. Mahkeme 2021 yılındaki norm denetimi kararında, iki kez yargılanmama ve cezalandırılmama güvencesini şu unsurlarla tanımlamıştır; a) söz konusu yargılama sürecinin ceza yargılaması olması b) kesin mahkûmiyet ya da beraat kararının varlığı c) yeni yargılama sürecinin ceza yargılaması olması d) birden fazla söz konusu yargılama süreçlerinin aynı eylemden kaynaklanması e) mevcut olayda istisnalardan birinin söz konusu olmaması¹³⁸. Mahkeme'nin istisnaların bulunmamasına dair yaptığı belirlemenin sınırlarını ise İHAM kararlarına atıfla EKP-7/4'ün istisnaları açısından çizdiği ve ayrıntılı olarak açıkladığı da anlaşılmaktadır. Buradaki iki istisna yeni delilin varlığı ile dava sonucuna tesir edecek esaslı kusurdur. AYM, bunlardan ikincisi hakkında kapsamını ise, özellikle aynı eylem sebebiyle farklı hukuk disiplinleri açısından iki yargılamanın ve cezanın söz konusu olduğu durumlar açısından dört kriter altında ortaya koymaktadır. Buna göre, farklı süreçlerin birbirini tamamlayıcı nitelikte yani farklı

¹³⁵ AYM, Ford Otomotiv Sanayi A.Ş. Başvurusu, parag. 157-162.

¹³⁶ Mahkeme'nin iki kez yargılanmama ve cezalandırılmama ilkesini hukuk devleti ve ceza hukukunun temel ilkeleri arasında zikrettiği bir örnek için Bkz: AYM, E. 2017/95, K. 2017/119, 12.7.2017, parag. 12.

¹³⁷ AYM, E. 2019/4, K. 2021/78, 4.11.2021, parag. 26.

¹³⁸ AYM, E. 2019/4, K. 2021/78, 4.11.2021, parag. 27.

hukuki amaçları hedefler olması, farklı süreçler arasında deliller ve olguların tespitinde yeterli etkileşimin bulunması, kişiye aşırı külfet yüklenmesini önlemek maksadıyla iki süreçten birinin önce sonuçlanması durumunda diğerinde bu durumun dikkate alınması, her iki süreç açısından zaman bakımından birbirleriyle bağlantılı olmaları gerektiği ifade edilmiştir¹³⁹. Bu anlamda norm denetimi kararında da yukarıda açıklanan bireysel başvuru içtihadına koşut olarak İHAM içtihadı ile paralellik kurulduğu gözlemlenmektedir.

Söz konusu kararda 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun m. 340, m. 359/son hükmü ve m. 367/4-5 (7138 sayılı Kanun m. 5 hükmüyle eklenen fıkra gereği fıkra 5-6)¹⁴⁰ hükümlerinin anayasallık denetimi yapılmıştır. Bu düzenlemelere bakıldığında ise, m. 359 kaçakçılık suçu ve cezasını düzenlerken, m. 359/son söz konusu suçun takibatının 213 sayılı Kanun'un m. 344 hükmünde yer alan vergi ziyai cezasının uygulanmasını engellemeyeceğini belirtmektedir. Kanun'un m. 340 hükmü, vergi ziyai cezalarıyla m. 359'daki cezaların içtima ve tekerrür kapsamında birleşmeyeceğini açıklarken, m. 367/5 hükmü, m. 359'da yazan suçlardan cezaya hükmedilmesinin vergi ziyai cezası ya da usulsüzlük cezalarına hükmedilmesine engel olmadığını belirtmektedir. Öte yandan m. 367/6 hükmü ise ceza mahkemesi kararları ile 213 sayılı Kanun'un dördüncü kitap ikinci kısmında düzenlenen vergi cezalarının birbirinden bağımsız olduğunu, ceza mahkemesi kararının sayılan vergi cezalarını verecek makamın kararlarını etkilemeyeceği gibi bu makamın kararlarının da ceza mahkemesi yargıcını bağlamayacağını ifade etmektedir. Özet itibarıyla vergi ziyai ve usulsüzlük cezalarıyla kaçakçılık suçu cezası ve düzenlemelerinin ayrılığı, birbirinden bağımsızlığı ve içtima hükümlerine tâbi olmayacakları bu hükümler kapsamında ortaya konmuş bulunmaktadır. Bu durum ise aynı eylem sebebiyle iki kez yargılanmama ve cezalandırılmama ilkesi kapsamında AYM önünde incelenmiştir.

Mahkeme söz konusu düzenlemelerden m. 340, m. 359/son ve m. 367/5 hakkında Anayasa'ya aykırılık bulmamıştır. Vergi ziyai cezası ile kaçakçılık suçu ve cezasından, kaçakçılık suçu sonucu özgürlüğü bağlayıcı cezanın söz konusu olduğunu, ilkinde ise vergi kabahati kapsamında idari para cezasının gündeme geldiğini, her iki yaptırımın da ceza olarak niteleneceğini, iki kez yargılanmama ve cezalandırılmama ilkesi bir eylem sebebiyle birden çok

¹³⁹ AYM, E. 2019/4, K. 2021/78, 4.11.2021, parag. 32-33.

¹⁴⁰ Bu açıklama AYM karar metninde yer almaktadır. Karşılıklıya yer vermemek için metnin devamında fıkra numaraları parantez içinde açıklandığı üzere 5 ve 6 şeklinde ifade edilecektir.

yargılamayı kategorik olarak dışlamadığını, iki ceza için içtima hükümlerinin uygulanmasının engellenmesinin isabetli olduğunu ifade etmiştir. Zira bu düzenleme ile cezalar birleştirilemeyeceği için tek fiil sebebiyle iki kez cezalandırma gündeme gelmeyecektir¹⁴¹. AYM, m. 367/son'da yer alan hükümle ilgili ise iki kez yargılanmama ve cezalandırılmama güvencesi açısından ihlâl hükmetmiştir. Mahkemeye göre, vergi kabahatleri ile kaçakçılık suçu açısından tamamen bağımsızlığı öngören kural, her iki yargılamada etkileşimi ve yukarıda da belirtilen diğer güvenceleri içermemektedir. Kural iki yargılamanın birbirini bütünler biçimde yürümesini temin edecek düzenlemeler içermemektedir. Zaman olarak da her iki yargılama tamamen birbirinden bağımsız ilerleyebilmektedir. Öte yandan fail açısından aşırı külfet oluşmasını engeller biçimde her iki yargılamadan önce biten yargılama sonucu ortaya çıkan ceza ile diğeri arasında ilişkiyi temin edecek tarza düzenlemeler de yer almamaktadır. Dolayısıyla iki yargılama arasında etkileşim söz konusu olmadığından Mahkeme düzenlemeyi adil yargılanma hakkı içerisinde iki kez yargılanmama ve cezalandırılmama güvencesine aykırı bulmuştur¹⁴².

Karşı oy yazılarına bakıldığında ise bunlardan birinde, m. 340, m. 357/son ve m. 367/5 düzenlemelerinin iptalinin gerektiği savunulmuş, maddelerde yer alan karşılıklı olarak cezaların birbirini bağlamaması kuralı tek başına iki kez yargılanmama ve cezalandırılmama ilkesinin gereklerini sağlamadığı ifade edilmiştir¹⁴³. Bir diğer karşı oy yazısında ise m. 340 düzenlemesinde içtima hükümlerinin önlenmesi ile aksine cezaların denkleştirilmesi ve iki yargılama arasında paralellik kurulmasının engellendiği görüşü savunulmuştur. Bunun yanında m. 359/son ve m. 367/5 açısından da hükümde iki yargılama arasında bağlantı kurma ve cezalarda denkleştirmeye yönelik düzenlemelerin yer almaması sebebiyle çoğunluk görüşüne muhalif kalındığı görülmektedir¹⁴⁴. Başka bir karşı oy yazısında ise aksine, m. 367/6 hükmünün iptaline dair çoğunluk görüşüne muhalif kalınmıştır. Buna göre, idari makamların uygulayacağı vergi cezalarına dair süreç ile ceza mahkemelerindeki yargılama belirli bir oranda etkileşim içinde olmak durumunda olacaktır, karşı oy yazısında verilen örneklerle ceza mahkemesinde bir belgenin sahte

¹⁴¹ AYM, E. 2019/4, K. 2021/78, 4.11.2021, parag. 58-59.

¹⁴² AYM, E. 2019/4, K. 2021/78, 4.11.2021, parag. 83-89.

¹⁴³ AYM, E. 2019/4, K. 2021/78, 4.11.2021, Zühtü Arslan'ın Karşıoy Gerekeşi, parag. 12-15.

¹⁴⁴ AYM, E. 2019/4, K. 2021/78, 4.11.2021, Hasan Tahsin Gökcan'ın Karşıoy Gerekeşi, parag 15-18.

olduğu tespit edildiğinde idari makamların buna tamamen kayıtsız kalacakları söylenemeyecektir. Bunlarla beraber hüküm iki yargılama arasında etkileşimi yasaklamadığına göre Anayasa'ya aykırı bulunmamalıdır¹⁴⁵.

Bu kapsamlı norm denetimi kararı iki kez yargılanmama hakkı açısından temel ilkeler belirlemesinin yanında istisnanın sınırlarını çizmesi ve bunları norm denetiminde ayrıntılı bir biçimde uygulaması ve tartışması açısından kanaatimizce önemlidir.

2022 tarihli bir başka kararda ise Mahkeme iki kez yargılanmama ve cezalandırılmama hakkı açısından istisnaların varlığı ile ilgili bir inceleme yapmıştır. 5271 sayılı CMK'ya 7035 sayılı Yasa'nın m. 23 hükmüyle eklenen düzenlemede, bölge adliye mahkemesi cumhuriyet başsavcılığı makamının, bölge adliye mahkemeleri ceza dairelerince verilen kesin kararlarına karşı itiraz edebileceği belirtilmiştir. Kesin karara karşı itiraz sonrası yeni yargılama yapılacağı için iki kez yargılanmama hakkı gündeme gelecektir. Ancak düzenlemede hakkın istisnası olarak belirlenen hususlar yönünden bir sınırlama meydana getirilmemiştir. Diğer bir deyişle hakkın istisnasını teşkil eden yeni delilin varlığı veya davanın sonucuna müessir esaslı kusur hâlinde bu itiraz öne sürülebileceği gibi düzenlemeye göre bunların dışında da itirazın yapılması mümkün kılınmıştır. Bu durum ise sanık aleyhine itirazlar sonucu istisna dışında tekrar yargılamaya sebebiyet verebileceğinden iki kez yargılanmama ve cezalandırılmama güvencesine aykırı bulunmuştur. Diğer gerekçelerle beraber düzenleme adil yargılanma hakkını düzenleyen m. 36 hükmüne aykırılıktan iptal edilmiştir¹⁴⁶.

2024 tarihli yeni bir kararda 7343 sayılı Kanun'un m. 44 hükmü ile 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu'na eklenen m. 41/f düzenlemesinde fıkra 1 ve fıkra 3 hükümlerinde suç teşkil etse dahi bazı fiiller açısından disiplin hapsi öngörülmüştür. Mahkeme bu durumu iki kez yargılanmama ve cezalandırılmama güvencesi kapsamında incelerken gerek EKP-7/4 düzenlemesine ve gerek daha önceki yukarıda açıklanan AYM kararlarından çıkan genel ilkelere kapsamlı bir biçimde yer vermiştir¹⁴⁷. Söz konusu düzenlemelerin farklı hukuki menfaatlere yönelik olduğunu, aynı fiil sebebiyle birden çok cezalandırma meydana gelse dahi bunun aşırı bir külfet meydana getirecek tarzda orantısız bir sonuç doğurmadığını ve öngörülebilir olduğunu belirtmiştir. Mahkeme ayrıca 2021 tarihli yukarıda açıklanan kararına atıfla,

¹⁴⁵ AYM, E. 2019/4, K. 2021/78, 4.11.2021, Kadir Özkaya, Yıldız Seferinoğlu, Basri Bağcı, İrfan Fidan'ın Karşıoy Gerekçesi.

¹⁴⁶ AYM, E. 2021/48, K. 2022/7, 26.1.2022, parag. 18-21, 30.

¹⁴⁷ AYM, E. 2022/6, K. 2024/225, 25.12.2024, parag. 177-183.

disiplin hapsi süreci ile ceza yargılaması arasında etkileşimi hükmün açıkça engellemediğini de belirterek iki sürecin birbirini bütünleyecek tarzda beraber ilerlemesinin mümkün olacağını ifade etmiştir¹⁴⁸.

E. Evlilikte Eşler Arasında Eşitlik İle İlgili Konular (EKP-7 m. 5)

1. Güvencenin Anayasal Temelleri

Çalışma kapsamında üzerinde durulacak son husus ise EKP-7/5'te yer alan evlilikte eşler arasında eşitliğe dair getirilen kimi düzenlemeleri içermektedir. Bu madde, kısa bir metne sahip olup eşlerin özel hukuk niteliğini haiz hak ve sorumluluklar bakımından gerek evlilik süresince ve gerek evliliğin sona ermesi hâlinde eşlerin kendi aralarında ve eşlerin çocuklarıyla ilişkilerinde eşit olduğunu belirtmektedir. Ancak maddede bu düzenlemenin, devletin çocuk yararına lüzumlu tedbirleri almasına engel olmadığı da açıkça belirtilmiş bulunmaktadır¹⁴⁹. Eşler arasında eşitliğe dair bu maddenin anayasal karşılığı olarak akla gelecek ilk hüküm, 1982 Anayasası m. 10/2'de yer alan, kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olduğuna dair düzenlemedir. Söz konusu düzenlemenin içinde olduğu m. 10 hükmünün Anayasa'da genel esaslar kısmında düzenlendiği görüldüğü için temel bir ilke niteliğindedir¹⁵⁰. Bununla beraber eşitlik ilkesi, eşit davranılmasını talep etmek anlamında bir hak da doğurmaktadır¹⁵¹. Anayasa'nın m. 10/2 düzenlemesine göre ise, kadın ve erkek arasında haklarda eşitliği devlet hayata geçirmekle sorumlu kılındığı gibi bu anlamda yapılacak düzenlemelerin eşitlik ilkesine aykırı sayılamayacağı da ayrıca maddede ifade edilmiş bulunmaktadır¹⁵². Eşler arasında eşitliğe dair diğer bir düzenleme Anayasa'nın m. 41/1 hükmünde bulunabilir. Öğretide bu hükmün EKP-7 m.5'in anayasal karşılığı olarak ifade edildiği görülmektedir¹⁵³. Anayasa'nın ekonomik ve sosyal haklar kısmında yer alan düzenlemede ailenin eşler arasında eşitlik esasına dayandığı hüküm altına alınmıştır¹⁵⁴.

¹⁴⁸ AYM, E. 2022/6, K. 2024/225, 25.12.2024, parag. 191-196.

¹⁴⁹ Ek 7 No'lu Protokolün Onaylanması Hakkında Karar.

¹⁵⁰ **Özbudun**, Ergun: Türk Anayasa Hukuku, 25. Baskı, Yetkin Yayınevi, Ankara 2025, s. 184.

¹⁵¹ **Eren**, s. 434. Eşitlik ilkesinin 1982 Anayasası'nda hem bir hak hem bir ilke olarak düzenlendiği hakkında Bkz: **Döner**, Ayhan: Türk Anayasa Hukuku, 3. Bası, Yetkin Yayınevi, Ankara 2023, s. 169.

¹⁵² **İba**, Şeref: Türk Anayasa Hukuku, Turhan Yayınevi, Ankara 2018, s. 117.

¹⁵³ **Sabuncu/Esen Arnwine**, s. 1041.

¹⁵⁴ **Tanör/Yüzbaşıoğlu**, s. 50.

2. Bireysel Başvuru ve Norm Denetimi Kararlarının Değerlendirilmesi

Eşler arasında eşitlik ilkesine dair EKP-7/5'e dair düzenlemenin bireysel başvuru ve norm denetimi kararlarına yoğun olarak konu olduğunu söylemek makalenin yazıldığı tarih itibarıyla mümkün görünmemektedir. Bu anlamda bireysel başvuru arama motorunda eşler arasında eşitlik ifadesi arandığında sadece iki karara ulaşılabilmektedir¹⁵⁵. Bunlardan ilkinde konu olayda, bölge adliye mahkemesinin müşterek velayete hükmetmesi söz konusudur. Mahkeme somut olayın özelliklerini inceleyerek, özel hayata saygı hakkı içerisinde aile hayatına saygı hakkının devlete yüklediği pozitif yükümlülükler kapsamında, derece mahkemesinin çocuğun üstün yararı çerçevesinde yeterli ve ilgili gerekçelerle müşterek velayete karar vermediğini belirterek ihlâl hükmetmiştir¹⁵⁶. Burada Mahkeme'nin uluslararası hukuktan bahsettiği kısımda EKP-7/5'i zikrettiği ve Yargıtay'ın müşterek velayete dair yabancı mahkeme kararlarını tanımak konusunda kararında EKP-7/5'e yol-lama yaptığını açıkladığı görülmektedir¹⁵⁷. Mahkeme karar gerekçesinde Yargıtay içtihadını ve EKP-7/5 gereğince iç hukukta müşterek velayet uygulamasının mümkün hâle geldiğini belirtmiştir. Bununla beraber, çocuğun üstün yararı ilkesine aykırı olmamak üzere her somut olayın özelinde yapılacak değerlendirme sonucunda müşterek velayetin aile hayatına saygı hakkına aykırı olmayacağını ifade ettiği de görülmektedir¹⁵⁸.

Oysa çoğunluğa muhalif kalan bir üyenin karşı oy yazısında EKP-7/5 açısından önemli belirlemeler görmek mümkündür. Buna göre, EKP-7/5'in eşler arasında gerek evlilik esnasında gerek evlilik sona erdikten sonra hak ve sorumluluklar açısından öngördüğü eşitlik, velayeti de kapsadığına göre müşterek velayetin uygulanması gerekir. Türk Medeni Kanunu'nda (TMK) müşterek velayet de düzenlenmemiştir. Anayasa'nın m. 90/5 hükmü gereğince Protokol hükmü iç hukukun parçası ve asıl kural hâline geldiği belirtilebilecektir¹⁵⁹. Söz konusu olayda Mahkeme EKP-7/5'i müşterek velayet açısından incelememiş olsa da karşı oy yazısında bu hususun vurgulanması önemlidir. Gelecekte bu yönde içtihadın oluşmasında etkili olabileceği düşünülebilir¹⁶⁰.

¹⁵⁵ AYM, Hilal Erdaş Başvurusu, B. No: 2018/27658, 6.10.2021; AYM, Sulhiye Arzu Saraç Başvurusu, B. No: 2014/12114, 13.9.2017.

¹⁵⁶ AYM, Hilal Erdaş Başvurusu, parag. 51-53.

¹⁵⁷ AYM, Hilal Erdaş Başvurusu, parag. 22-23.

¹⁵⁸ AYM, Hilal Erdaş Başvurusu, parag. 46-49.

¹⁵⁹ AYM, Hilal Erdaş Başvurusu, Hasan Tahsin Gökcan'ın Karşıoy Gerekçesi, parag. 3.

¹⁶⁰ EKP-7/5'in iç hukukta kabulü ile boşanmada velayet konusunun nasıl şekilleneceğine dair başka bir görüşe göre ise, EKP-7/5 gerek evlilik içerisinde gerek evlilik sonrasında

Bir diğer kararda ise, velayet hakkı bulunan başvurucunun çocuğun kaçırılması ve alıkonulması suçu kapsamında yargılanması ve hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararına hükmedilmesi sebebiyle özel hayata saygı hakkı içerisinde aile hayatına saygı hakkının ihlâli iddiası ele alınmaktadır. Mahkeme burada da EKP-7/5'i kararında kullanmamış, uluslararası hukuktan bahsederken EKP-7/5 düzenlemesini de işaret etmiştir¹⁶¹.

EKP-7/5'te eşlerin eşitliğine dair düzenlemenin İHAS m. 8 bağlamında özel hayata saygı hakkına ek bir düzenleme olduğu, İHAM tarafından ifade edilmiştir. Mahkeme'ye göre EKP-7/5 düzenlemesi, m. 8'de yer alan özel hayata saygı hakkının yerini alamayacağı gibi onun düzenleme alanını da daraltmayacaktır. Somut olayda m. 8'in uygulanıp uygulanamayacağı inceleneyecektir. Protokol ile gelen düzenlemenin ilave bir düzenleme olduğu vurgulanmıştır¹⁶². Bu anlamda daha önce de vurgulandığı üzere genel olarak AYM'nin bireysel başvuru içtihadında İHAM içtihadını takip ettiği gözetildiğinde bu hususun önemli olacağı ifade edilebilir.

Norm denetimi kararları açısından da durumun benzer olduğu, EKP-7/5'tek söz edilen norm denetimi kararlarının son derece az olduğu söylenebilir. Bu anlamda bahsedilmesi gereken karar, kadının soyadına dair düzenlemenin iptali¹⁶³ hakkındadır. AYM bu norm denetimi kararıyla evlilikte kadının eşinin soyadını alacağı veya önceki soyadıyla bu soyadını beraber kullanabileceğine dair TMK m. 187'deki hükmü iptal etmiştir. Mahkeme burada anayasallık denetimini Anayasa'nın m. 10 hükmü üzerinden gerçekleştirmiştir. Kararda EKP 7/5'in açıkça vurgulandığı ve evlilikte eşler arasında eşitliğin sağlanmasının gerektiği, soyadı düzenlemesinin cinsiyet temelli bir farklı muamele meydana getirdiğinin vurgulandığı görülmekte-

eşler arasında eşitliği öngörmekte olup doğrudan müşterek velayeti zorunlu kılmamaktadır. Türk Medeni Kanunu (TMK) m. 336'da ortak hayatın nihayet bulması ya da ayrılık durumlarında yargıcın velayeti eşlerden birine verebileceği belirtilmektedir. Hükme göre, eşlerden biri vefat ederse velayet diğerine bırakılırken, boşanma durumunda ise çocuk kendisine bırakılan velayete sahip olmaktadır. Bu düzenleme ise eşler arasında eşitlik ilkesine aykırı değildir. Bkz: **Güvenç**, Selvi Nazlı: "Boşanmada Ortak (Birlikte) Velâyetin Uygulanabilirliği", Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (NEÜHFD), C. 6, S. 2, Yıl. 2023, s. 607-611.

¹⁶¹ AYM, Sulhiye Arzu Saraç Başvurusu, parag. 33.

¹⁶² İHAM, Burghartz/ İsviçre, Series A no. 280-B, 22.2.1994, parag. 23.

¹⁶³ Kadının soyadı düzenlemesi AYM önünde norm denetimi ve bireysel başvuru yolu yanında İHAM'a başvuru yolunda da söz konusu olmuş, pek çok karar ve tartışma yaşanmıştır. Konunun tarihsel gelişimi için Bkz: **Öcal Apaydın**, Bahar: "Son Yargı Kararları Işığında Kadının Soyadı Meselesi Çözümüne Kavuşturulmuş Mudur?", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 6, S. 2, Yıl. 2015, s. 437-449.

dir¹⁶⁴. Mahkeme bu farklılığı haklı kılacak yeter gerekçe bulunmadığını, ailenin bir soy isme sahip olmasının aile birliğini koruyacağı yolundaki argümanın ise yetersiz olduğunu belirleyerek söz konusu farklılığın eşitlik ilkesine aykırı olduğunu saptamıştır¹⁶⁵.

SONUÇ

Çalışmada Türk anayasa hukuku açısından İHAS EKP-7'nin ayrıntılı bir incelemesi gerçekleştirilmiştir. EKP-7'de yer alan hakların anayasal karşılıklıkları ve AYM'nin konuyu nasıl ele aldığı tartışılmıştır. EKP-7'deki maddeler ve haklar hakkında oluşmuş mevcut AYM içtihadı incelenmiştir. Bu inceleme esnasında tespitlerin yanında çeşitli öneriler ve görüşler de belirtilmiştir.

Yabancıların sınır dışı edilmesine dair usul güvencelerine dair EKP-7/1 hakkında çalışmada ortaya konduğu üzere Anayasa'nın m. 23 ile bağlantılı m. 40, m. 19, m. 16 ve m. 36 hükümleri tartışılmıştır. AYM, Anayasa'nın m. 23 hakkıyla bağlantılı m. 40 hükmünü anayasal karşılık olarak belirtmektedir. Anayasa'nın m. 19 hükmünde düzenlenen kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı idari gözetimin söz konusu olduğu sınır dışı işlemlerinde gündeme gelebilir. Anayasa'nın m. 19 hükmünde yer alan kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı da bazı usul güvenceleri doğurur. Bu özel durumlarda, ortak koruma alanlarının oluşması mümkündür. Diğer bir deyişle, idari gözetimin uygulandığı sınır dışı işlemlerinde, Anayasa'nın m. 19 hükmü kaynaklı kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının usul güvenceleri ile Anayasa'nın m. 23 hükmü ile bağlantılı m. 40 hükmü (EKP-7/1) kaynaklı usul güvenceleri, ortak koruma alanı meydana getirebilir. AYM içtihadında henüz bu durum söz konusu değildir. Ancak söz konusu durumlarda İHAM'ın, İHAS m. 5 ve m. 6'nın usul güvencelerinin sınırlandırılmasına dair içtihadının EKP-7/1'in sınırlandırılmasında da faydalı bulgular olarak kullanılabileceği yönündeki içtihadı kanaatimizce ileride yol gösterici olabilecektir. Konu hakkında AYM'nin bireysel başvuru ve norm denetimi içtihadı ise gelişime açıktır ve az sayıda karar söz konusudur.

Mahkûmiyet kararına karşı temyiz hakkının (EKP-7/2) anayasal karşılığı için AYM, m. 36 hükmünde yer alan "hak arama hürriyetini" göstermekte ve bu hakkı "hükmün denetlenmesini talep etme hakkı" olarak belirtmektedir. Kanaatimizce bu şekilde EKP-7/2'de öngörülen hak ile uyum sağlandığı düşünülebilir. Konu hakkında bireysel başvuru içtihadı çalışmada ortaya

¹⁶⁴ AYM, E. 2022/155, K. 2023/38, 22.2.2023, parag. 35-36.

¹⁶⁵ AYM, E. 2022/155, K. 2023/38, 22.2.2023, parag. 45-49.

konmuştur. Bu ise hem kabul edilebilirlik hem esas incelemesi açısından yapılmıştır. Öte yandan norm denetimi kararlarında EKP-7/2'nin nasıl yer bulduğu da kararlar üzerinden çalışmada açıklanmıştır.

Haksız mahkûmiyet hâlinde tazminat hakkının (EKP-7/3) anayasal karşılığı açısından m. 19/son ve m. 40/3 çalışmada incelenmiştir. AYM'nin ise henüz konu hakkında bir belirlemesi yoktur. Mahkemenin EKP-7/3 ile ilgili bireysel başvuru kararları ve EKP-7/3'ün geçtiği norm denetimi kararları son derece azdır. Bu sebeple çalışmada içtihat hem norm denetimi hem bireysel başvuru açısından beraber ele alınarak açıklamalar yapılmıştır.

İki kez yargılanmama ve cezalandırılmama hakkının (EKP-7/4) anayasal karşılığı açısından m. 2, m. 36 ve m. 38 öğretide öne sürülmüşse de AYM hakkın anayasal temeli olarak adil yargılanma hakkı ve m. 36'yı göstermiştir. Çalışmada ortaya konduğu gibi, İHAM EKP-7/4 ve adil yargılanma hakkının iki ayrı güvence olduğunu ve Protokol'e devlet taraf değilse başvurunun kabul edilemez bulunacağını belirtmişse de AYM, İHAM'ın iki kez yargılanmama hakkının adil yargılanma hakkı ile bağlantılı özel bir güvence olduğuna dair kararına atıfla konunun adil yargılanma hakkı içerisinde değerlendirileceğini belirtmiştir. Diğer Protokol maddelerinde yapıldığı gibi burada da AYM içtihadı bireysel başvuruda ve norm denetimi kararlarında Protokol maddesinin görünümü açısından ele alınmıştır.

Evlilikte eşler arasında eşitlik ile ilgili (EKP-7/5) Protokol'deki düzenlemelerin anayasal karşılığı açısından, çalışmada m. 10/2 ve m. 41/1 hükümleri tartışılmıştır. AYM'nin henüz söz konusu husus ile ilgili bir belirlemesi olmamakla beraber EKP-7/5'te yer alan eşitlik düzenlemesinin anayasal karşılığı olarak m. 10/2 ve m. 41/1'in öne sürülmesi kanaatimizce de isabetlidir. Burada da bireysel başvuru ve norm denetimi kararları oldukça sınırlıdır.

KAYNAKÇA**Kitap ve Makaleler**

- Açıkgül**, Hacı Ali: “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek Protokoller İle Getirilen Yenilikler”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, S. 48, Yıl 2021, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/taad/issue/65415/1009202> Erişim Tarihi 1.7.2025, s. 109-150.
- Ağaoğlu**, Cahit: “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Ek 7 No’lu Protokol’ün 1. Maddesindeki Usuli Güvencelerin Yabancılar Bakımından Uygulanması”, (Eds) Sibel Özel, Özlem Karaman Coşgun, Hatice Selin Pürselim Arning, Hanife Doğrusöz Koşut, Özel Hukukun Güncel Sorunları ve Anayasa’nın Özel Hukuka Etkileri, C. II, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2022, s. 851-884.
- Aktaş**, Mehmet: “Geri Gönderme Merkezlerinde Uygulanan İdari Gözetimin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin “Özgürlük ve Güvenlik Hakkı” Başlıklı 5 İnci Madde Perspektifinden Değerlendirilmesi”, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi, S. 2, Yıl. 2019, s. 61-78.
- Atasoy**, Hakan: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Koşulları, Adalet Yayınevi, Ankara 2015.
- Aybay**, Rona: “Bir İnsan Hakkı Sorunu Olarak Sınırdışı Edilme”, Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 2, S. 2, Aralık 2003, s. 141-172.
- Aydın**, Mesut: “Anayasa Mahkemesi Kararlarında Hak Arama Özgürlüğü”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C. 61, S. 3, s. 1-37.
- Aydın**, Öykü Didem: “Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XV, Y. 2011, ss. 121-170.
- Batum**, Süheyl/Yılmaz, Didem/**Köybaşı**: Serkan: Anayasa Hukuku: Temel Kavramlar ve Genel Esaslar, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2021.
- Bilgin**, Ahmet Burak: Bireysel Başvuruda 3 Yıl: Bir İnsan Hakları Karnesi, Legal Yayınevi, İstanbul 2016.
- Borak**, Muteber Meva: Anayasa Mahkemesinin Sınır Dışı Etmeye İlişkin Bireysel Başvuru Kararlarının İncelenmesi, Seçkin Yayınevi, Ankara 2023.
- Çelik**, Mustafa Selman: “Anayasa Şikayeti (Bireysel Başvuru) Kabul Edilebilirlik İncelemesi ve Bu Kapsamda Önemli Zarar Kriteri, (ed.) Sevtap

- Yokuş, Türkiye’de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikayeti), 2. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2015, s. 157-184.
- Çiçekli**, Bülent: Yabancılar ve Mülteci Hukuku, 6. Bası, Seçkin Yayınevi, Ankara 2016.
- Dilemre Öden**, Begüm: “Non Bis In Idem İlkesi Çerçevesinde 27/03/2019 Tarihli Türk Anayasa Mahkemesi Kararının Değerlendirilmesi”, Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (ÇÜHFD), C. 5, S. 1, Nisan 2020, s. 2437-2454.
- Doğru**, Osman: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi, Legal Yayınevi, İstanbul 2012.
- Döner**, Ayhan: Türk Anayasa Hukuku, 3. Bası, Yetkin Yayınevi, Ankara 2023.
- Egeliği**, Ömer Emrullah: İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa Çerçevesinde Etkili Başvuru Hakkı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2021.
- Ekşi**, Nur: “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’nin 6. Maddesinin Yabancıların Sınırdışı Edilmesine Uygulanıp Uygulanamayacağı Sorunu”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Yıl. 29, Sayı. 1-2, 2009, s. 119-139.
- Eren**, Abdurrahman: Anayasa Hukuku Dersleri Genel Esasları – Türk Anayasa Hukuku, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2023.
- Esen**, Selin: “Türkiye’de Anayasa Şikayeti”, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikayeti/Anlamı, Kapsamı ve Olası Sorunlar), Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 201, Ankara, Nisan 2011, <https://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/tbbbooks/ambb-2011-382.pdf> Erişim Tarihi 1.7.2025, s. 44-55.
- Fendoğlu**, Hasan Tahsin: Anayasa Hukuku, 8. Baskı, Yetkin Yayınevi, Ankara 2020.
- Gören**, Zafer: Anayasa Hukuku, 3. Baskı, Yetkin Yayınevi, Ankara 2018.
- Gözler**, Kemal: Türk Anayasa Hukuku, 2. Bası, Ekin Kitabevi, Bursa 2018.
- Göztepe**, Ece: “Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru İncelemesinde Somut Norm Denetimi Yoluna Başvurabilir mi?”, Anayasa Hukuku Dergisi, Cilt: 11, Sayı. 21, Yıl. 2022, s. 1-30 (Bireysel Başvuru İncelemesinde Somut Norm Denetimi).
- Göztepe**, Ece: “Türkiye’de Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendi-

rilmesi”, TBB Dergisi 2011 (95), s. 14-40 (Bireysel Başvuru Hakkının Değerlendirilmesi).

Gözübüyük, Şeref: Anayasa Hukuku, 2. Bası, S Yayınları, Ankara 1986.

Gündüz, F. Ebru/**Gündüz**, Hakan: “Anayasa Mahkemesi Kararlarında Hükmün Denetlenmesini Talep Etme Hakkı”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Yıl. 13, S. 49, Ocak 2022, s. 1-28.

Güvenç, Selvi Nazlı: “Boşanmada Ortak (Birlikte) Velâyetin Uygulanabilirliği”, Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (NEÜHFD), C. 6, S. 2, Yıl. 2023, s. 600-612.

Hamdemir, Berkan: Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru, 2. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2018.

İba, Şeref: Türk Anayasa Hukuku, Turhan Yayınevi, Ankara 2018.

İnceoğlu, Sibel: Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Türkiye ve Latin Modelleri, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2017 (Bireysel Başvuru Türkiye ve Latin Modelleri).

İnceoğlu, Sibel: “Anayasa ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi İlişkisi”, (ed.) Sibel İnceoğlu, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme, 2. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2013 s. 7-21 (Anayasa ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi).

İnceoğlu, Sibel: Adil Yargılanma Hakkı, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi – 4, Avrupa Konseyi, 2018, https://www.anayasa.gov.tr/media/3547/04_adil_yargilanma_hakki_son.pdf Erişim Tarihi 1.7.2025 (Adil Yargılanma Hakkı).

İzgi, Ömer/**Gören**, Zafer: Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Yorumu, C. II Madde 79-177, TBMM Basımevi, Ankara 2002.

Kaboğlu, İbrahim Ö.: Anayasa Yargısı: Avrupa Modeli ve Türkiye, 5. Bası, Platon Plus Yayıncılık, İstanbul 2024 (Anayasa Yargısı).

Kaboğlu, İbrahim Ö.: Özgürlükler Hukuku 1, 7. Baskı, İmge Yayınevi, Ankara 2013 (Özgürlükler Hukuku).

Kanadoğlu, Osman Korkut/**Duygun**, Ahmet Mert: Anayasa Hukukunun Genel Esasları, 4. Baskı, On İki Levha Yayınevi, İstanbul 2025.

Karan, Ulaş: Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Rehberi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2015 (Bireysel Başvuru Rehberi).

Karan, Ulaş: “Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı”, (ed.) Sibel İnceoğlu, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa: Anayasa Mahkemesine

- Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme, 2. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 179-208 (Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği).
- Kuşçu**, Döndü: “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Sınır Dışı Edilmelerine Karar Verilen Yabancıların İdari Gözetim Altına Alınmaları”, DÜHFD, Cilt: 22, Sayı: 37, Yıl: 2017, s. 241-284.
- Öcal Apaydın**, Bahar: “Son Yargı Kararları Işığında Kadının Soyadı Meselesi Çözümüne Kavuşturulmuş Mudur?”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 6, S. 2, Yıl. 2015, s. 425-458.
- Özbek**, Nimet: “AİHM Kararları Işığında YUKK’nda İdarî Gözetimin Uygulandığı Mekânlar Hakkında Ortak Sorunlar”, TBB Dergisi 2015 (118), s. 15-50.
- Özbudun**, Ergun: Türk Anayasa Hukuku, 25. Baskı, Yetkin Yayınevi, Ankara 2025.
- Özen**, Mustafa: “Non Bis İn İdem (Aynı Fiilden Dolayı İki Kez Yargılama Olmaz) İlkesi”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XIV, Y. 2010, Sa. 1, s. 389-417.
- Özgenç**, İzzet/**Şahin** Cumhur: “İddia ve Savunma Hakkı”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Yıl. 2001, C. 5, S. 2, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/789881> Erişim Tarihi 1.7.2025.
- Pazarcı**, Hüseyin: Uluslararası Hukuk, 11. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara 2012.
- Pekel**, Abdulkadir: “AİHM Kararlarından Örnekler İle AİHS’ye Ek Protokol No. 7”, Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal), Vol. 5, Issue. 51, 2019, https://sssjournal.com/files/sssjournal/1987760788_20_5-51.ID1965_Pekel_6994-7009.pdf Erişim Tarihi 1.7.2025, ss. 6994-7009.
- Sabuncu**, Yavuz/**Esen Arnwine**, Selin: “Türkiye İçin Anayasa Şikayeti Modeli Türkiye’de Bireysel Başvuru Yolu”, Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 55. Yılı Anısına 55 Yıl 55 Makale, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2017, s. 1029-1045.
- Sağlam**, Fazıl: Anayasa Hukuku Ders Notları, Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, Lefkoşa 2013.
- Schabas**, William A.: The European Conevntion on Human Rights: A Commentary, Oxford University Press, 2015.

- Sezer**, Abdullah: “İHAS’a Ek 15 ve 16 No.lu Protokollere İlişkin Genel Gözlemler”, Anayasa Hukuku Dergisi, C. 4, S. 8, 2015, s. 107-129.
- Şahbaz**, İbrahim: “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru ve Sorunlar”, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti/Anlamı, Kapsamı ve Olası Sorunlar), TBB Yayınları: 201, Ankara 2011, s. 71-128.
- Şirin**, Tolga: “Anayasa Şikâyeti Hakkı: Üçüncü Yıl Değerlendirmesi”, (Hazırlayanlar) Ece Göztepe, Mustafa Mert Alpbaz, Kamu Hukukçuları Platformu Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru: Türkiye Uygulamasının Almanya ve Strazburg Ekseninde Karşılaştırması, On İki Levha Yayınevi, İstanbul, 2017, s. 17-110 (Anayasa Şikâyeti Hakkı).
- Şirin**, Tolga: Özgürlük ve Güvenlik Hakkı, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi – 1, Avrupa Konseyi, 2018, https://www.anayasa.gov.tr/media/3544/01_ozgurluk_guvenlik_hakki.pdf Erişim Tarihi 1.7.2025 (Özgürlük ve Güvenlik Hakkı).
- Tanör**, Bülent/**Yüzbaşıoğlu**, Necmi: 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, 17. Bası, Beta Yayınevi, İstanbul 2018.
- Teziç**, Erdoğan: Anayasa Hukuku, 21. Bası, Beta Yayınevi, İstanbul 2017.
- Yılmaz**, Didem: “6216 Sayılı Kanundaki “Taraf Olma” Koşulu ve AİHS’e Ek 4. ve 7. Protokollerde Yer Alan Hakların, Anayasal Temel Haklar Olarak Bireysel Başvuru Yolunda Uygulanabilirliği Hakkında Bir Değerlendirme”, AÜHFD, 64 (3) 2015, s. 815-854.
- Yılmaz Eren**, Esra: “AİHM ve AYM Kararları Işığında İstihbari Delile Dayalı Tahdit Kodu Uygulaması Üzerine Bir Değerlendirme”, Terazi Hukuk Dergisi, Sayı. 211, Mart 2024, s. 94-114.
- Yüksel**, Saadet: “Procedural Aspects of the European Court of Human Right’s Assessment under Article 3 of the European Convention on Human Rights in Removal Cases”, Public and Private International Law Bulletin, Vol. 42 Issue. 2, s. 777-790.
- Zabunoğlu**, Hamdi Gökçe/**Karlı**, Elif Başak: “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 7 No’lu Protokol Bağlamında Yerleşik Yabancıların Sınır Dışı Edilmesine İlişkin Usuli Güvencelerin Sınırlandırılması Rejiminde Eşik: Muhammad ve Muhammad V. Romanya Kararı”, Adalet Dergisi, 2024/2, Sayı: 73, s. 85-107.

AYM Kararları

- AYM, Türkan Altun Başvurusu, B. No: 2012/388, 25.12.2012.
AYM, Onur Solmaz Başvurusu, B. No: 2012/1049, 26.3.2013.
AYM, ABP Gıda San. Tur. ve Tic. Ltd. Şti., B. No: 2014/72, 25.3.2015.
AYM, K.A. Başvurusu, (Genel Kurul), B. No: 2014/13044, 11.11.2015.
AYM, Levent Yanlık Başvurusu, B. No: 2013/1189, 18.11.2015.
AYM, Z.M. ve I.M. Başvurusu, B. No: 2015/2037, 6.1.2016.
AYM, İ.F.A. Başvurusu, B. No: 2013/8564, 17.2.2016.
AYM, İffet İnci Gültekin Başvurusu, B. No: 2013/9585, 9.3.2016.
AYM, Hakan Erdoğan Başvurusu, B. No: 2013/9481, 24.3.2016.
AYM, Mesut Ekinci Başvurusu, B. No: 2014/956, 18.5.2016.
AYM, Bülent Şakar Başvurusu, B. No: 2014/1517, 30.6.2016.
AYM, Murat Deniz Başvurusu, B. No: 2014/5318, 21.9.2016.
AYM, Ferhat Yağcı Başvurusu, B. No: 2013/2493, 22.9.2016.
AYM, E.G. Başvurusu, Genel Kurul, B. No: 2014/12428, 13.10.2016.
AYM, Zekeriyya Berber Başvurusu, B. No: 2014/4982, 17.11.2016.
AYM, H.Y. Başvurusu, B. No: 2014/1206, 17.11.2016.
AYM, Caner Dinç Başvurusu, B. No: 2014/606, 17.11.2016.
AYM, Muhbet Adanır ve diğerleri Başvurusu, B. No: 2014/10261, 8.12.2016.
AYM, Mehmet Bayraktar Başvurusu, B. No: 2014/2316, 15.2.2017.
AYM, A.Ü. Başvurusu, B. No: 2014/17190, 19.4.2017.
AYM, F.Ç. Başvurusu, B. No: 2014/8019, 24.5.2018.
AYM, Sulhiye Arzu Saraç Başvurusu, B. No: 2014/12114, 13.9.2017.
AYM, Y.A. Başvurusu, B. No: 2014/6454, 18.7.2018.
AYM, Yunus Şen Başvurusu, B. No: 2015/10354, 9.1.2019.
AYM, Ömer Şanlı Başvurusu, B. No: 2015/7304, 22.1.2019.
AYM, Hikmet Erçin Başvurusu, B. No: 2014/2917, 23.1.2019.
AYM, Ünal Gökpınar Başvurusu, B. No: 2018/9115, 27.3.2019.
AYM, Adalet Ekinci ve Diğerleri Başvurusu, B. No: 2015/19112, 29.5.2019.
AYM, Yasin Yalçinkaya Başvurusu, B. No: 2016/49199, 18.7.2019.
AYM, Turgut Öztıp Başvurusu, B. No: 2016/6023, 10.10.2019.
AYM, Mehmet Turgay Özbekler Başvurusu, B. No: 2017/20779, 11.3.2020.
AYM, Mahir Şahap Bostan Başvurusu, B. No: 2017/19906, 2.6.2020.
AYM, Erkan Sancaklı Başvurusu, B. No: 2017/23602, 3.6.2020.
AYM, İrfan Yılmaz Başvurusu, B. No: 2018/9678, 14.10.2020.

- AYM, İlyas Tunç Başvurusu, B. No: 2018/13388, 18.11.2020.
- AYM, E.Ç. Başvurusu, B. No: 2019/2490, 3.12.2020.
- AYM, Adnan Şen Başvurusu, B. No: 2018/8903, 15.04.2021.
- AYM, Hilal Erdaş Başvurusu, B. No: 2018/27658, 6.10.2021.
- AYM, Abdulhakim Şendül Başvurusu, B. No: 2017/26742, 17.11.2021.
- AYM, Gurbet İrge Başvurusu, B. No: 2018/2174, 10.5.2022.
- AYM, Fahri Yavuz Uras Başvurusu, B. No: 2019/4812, 25.5.2022.
- AYM, Hasan Fehmi Canan Başvurusu, B. No: 2018/12684, 4.7.2022.
- AYM, Beyza Mobilya Dayanıklı Tüketim Maddeleri Gıda Madencilik İnş. Petrol Ürünleri San. Tic. A.Ş. Başvurusu, B. No: 2018/9933, 13.9.2022.
- AYM, Süleyman Altıntaş Başvurusu, B. No: 2019/16367, 5.10.2022.
- AYM, Wisam Sulaiman Dawood Eaqadah Başvurusu, B. No: 2021/2831, 15.2.2023.
- AYM, Ford Otomotiv Sanayi A.Ş. Başvurusu, B. No: 2019/40991, 23.3.2023.
- AYM, Amanda Jolyn Krause ve Diğerleri Başvurusu, B. No: 2019/40761, 15.2.2024.
- AYM, Bekir Kara Başvurusu, B. No: 2020/3884, 2.5.2024.
- AYM, Şems Yapı Denetim Ltd. Şti. Başvurusu, B. No: 2020/10141, 15.5.2024.
- AYM, Ramiz Islamov Başvurusu, B. No: 2020/37579, 3.10.2024.
- AYM, Hans Jürgen Peter Louven Başvurusu, B. No: 2020/21147, 24.10.2024.
- AYM, Emire Eren Keskin ve Reyhan Çapan Başvurusu, B. No: 2021/43536, 30.10.2024.
- AYM, Mustafa Ubeydullah Aydın Başvurusu, B. No: 2022/103487, 21.1.2025.
- AYM, E. 2013/95, K. 2014/176, 13.11.2014.
- AYM, E. 2014/177, K. 2015/49, 14.5.2015.
- AYM, E. 2017/95, K. 2017/119, 12.7.2017.
- AYM, E. 2018/71, K. 2018/118, 27.12.2018.
- AYM, E. 2020/21, K. 2020/53, 1.10.2020.
- AYM, E. 2019/4, K. 2021/78, 4.11.2021.
- AYM, E. 2021/48, K. 2022/7, 26.1.2022.
- AYM, E. 2020/30, K. 2023/12, 25.1.2023.
- AYM, E. 2022/155, K. 2023/38, 22.2.2023.
- AYM, E. 2024/25, K. 2024/116, 30.5.2024.
- AYM, E. 2022/6, K. 2024/225, 25.12.2024.

İHAM Kararları

İHAM, Burghartz/ İsviçre, Series A no. 280-B, 22.2.1994.

İHAM, Maaouia/ Fransa, (Büyük Daire), B. No: 39652/98, 5.10.2000.

İHAM, Blokker/ Hollanda, B. No: 45282/99, 7.11.2000.

İHAM, Al-Nashif/ Bulgaristan, B. No: 50963/99, 20.6.2002.

İHAM, Nikitin/ Rusya, B. No: 50178/99, 20.7.2004.

İHAM, Storck/ Almanya, B. No: 61603/00, 16.6.2005.

İHAM, Ruotsalainen/ Finlandiya, B. No: 13079/03, 16.6.2009.

İHAM, Abdolkhani ve Karimnia/ Türkiye, B. No: 30471/08, 22.9.2009.

İHAM, M.S.S./ Belçika ve Yunanistan, (Büyük Daire), B. No: 30696/09, 21.1.2011.

İHAM, De Souza Ribeiro/ Fransa, (Büyük Daire), B. No: 22689/07, 13.12.2012.

İHAM, Muhammad ve Muhammad / Romanya, (Büyük Daire), B. No: 80982/12, 15.10.2020.

Elektronik Kaynaklar

İHAS'a Ek 7 No'lu Protokol, <https://rm.coe.int/168007a082> Erişim Tarihi 1.7.2025.

İHAS'a Ek 11 No'lu Protokol, <https://rm.coe.int/168007cda9> Erişim Tarihi 1.7.2025.

Explanatory Report to the Protocol No. 7 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, <https://rm.coe.int/16800c96fd> Erişim Tarihi 1.7.2025 (Explanatory Report to the Protocol No. 7).

European Court of Human Rights (ECHR), Guide on Article 4 of Protocol No. 7 to the European Convention on Human Rights: Right not to be tried or punished twice, Updated on 31 December 2019, https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_4_protocol_7_eng Erişim Tarihi 1.7.2025 (Guide on Article 4 of Protocol No. 7).

Council of Europe, Treaty Office, Chart of signatures and ratifications of Treaty 117 <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treaty=117> Erişim Tarihi 1.7.2025.

Şirin, Tolga: “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ne Ek 7. no.lu Protokol Hakkında Genel Bir Bilgilendirme”, https://www.academia.edu/28122179/Avrupa_İnsan_Hakları_Sözleşmesi_7_nolu_Protokol Erişim Tarihi 1.7.2025 (Ek 7. no.lu Protokol Hakkında Genel Bir Bilgilendirme).

MAZLUMDER, Göçmenlerin ve Mültecilerin Sınır Dışı Edilmesinde Konuşulmayan Alan: Tahdit Kodu Mağdurları Raporu, İstanbul, 2020, <https://drive.google.com/file/d/1Cay5e5hkHT5RQUf5HWtyIL36I9ARm-Gh/view> Erişim Tarihi 1.7.2025.

Diğer Kaynaklar

Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, R.G. 3.4.2011, S. 27894.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, R.G. 11.4.2013, S. 28615

11 No'lu Protokol ile Değişik İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme'ye Ek 7 No'lu Protokolün Onaylanması Hakkında Karar, Karar Sayısı: 2016/8717, R.G. 08.04.2016, S. 29678 (Ek 7 No'lu Protokolün Onaylanması Hakkında Karar).

İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin Oluşturduğu Denetim Mekanizmasının Yeniden Yapılanmasına İlişkin 11 No.lu Protokol'ün onaylanması hakkında Karar, Karar Sayısı: 97/9506, R.G. 20.06.1997, S. 23025.